

1933 Kaheteistkümnes aastakäik Nr. 3

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetuse sekretär

Joh. V. Veski

Tartu 1933

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. A. Saareste , Meie keelelise elu väljavaateist ja sihtjoontest	65
2. P. Ariste , Eesti sulghäälikud <i>k, p, t</i> ja <i>b, d, g</i> (1 pool)	73
3. J. Mägiste , Venepärane imperatiivikujund idapoolseis läänemere-sm. keelis	83
4. A. Kask , EKS-i Keeletoimkonna viimastest otsustest	88
5. J. V. Veski , Märkmeid „EKS-i Keeletoimkonna viimaste otsuste“ kohta	93
6. Murdetekste :	
J. Arike , Murdetekste Vändrast (2)	95
A. Tamm , Murdetekste Kodaverest (2)	96
7. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid :	
E. E. , Koosolek 23. okt. 1932	98
„ Koosolek 6. nov. 1932. Tallinna nime küsimus	98
8. Kroonika :	
E. E. , Eelolevat	102
— a , Hermann Jacobsonn †	102
A. S-te , Eestist Itaalias	103
9. A. Nei , Kas <i>-n</i> või <i>-nt</i> -agentaal?	104
10. Toimetusele saadetud kirjandust	104

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Veski 9—5, tel. 6-55.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Meie keelelise elu väljavaateist ja sihtjoontest.¹

Eesti ülikooli rüpes võrsunud esimese teadusliku koon-dise, Akadeemilise Emakeele Seltsi tööd-tegevust oleme tä-navuks kaasa elanud kolmteistkümmend aastat. Nüüd, nel-jateistkümnenda lävelt, vaatame tagasi oma asutise vastu-vaidlematuile töötulemustele: 11 aasta jooksul meil on või-malus olnud koguda, hävingust päästa, õpetlasele ja tege-likultki kasutajale kättesaadavaks teha aukartust äratavat osa eesti rahvakeelt, selle uurimise ja selgitamise tulemusi cleme näinud ülikooli õppetöös, meie ajakirja 11 aastakäi-gus, meie toimetistes ja paljudes muudeski kodu- ja välis-maagi väljaandeis, meie hoolet ja kulul on ilmunud üle 20 numbri keelelisi teoseid, me oleme algatanud ja arendanud nime-de eestistamist, oleme rea otsuste ja juhistega tunduvalt avitanud kirjakeele arendamist ja korraldamist ning toetanud liivi rahva ärkamist ja kultuurilist edenemist, vähemaist sam-mudest ja ettevõtetest oma huvipiirides siin kõnelemata. Kuid jätkub juba mineviku silmitsemisest! Uue tööaasta künnisel on kohasem pilkused heita oleva sihis ja tulevikku.

AES-i tööpöld eesti keele alal teatavasti jaguneb kaheks peenraks: puhtteaduslik tegevus ja tegelik töö teaduslikul alusel.

Esimese, puhtteadusliku tööharu puhul on es-malt tähistada, et ühes riikliku iseseisvusega oleme kerkinud kolmandaks soome-ugriliseks iseseisvaks kultuurrahvaks ning kolmandaks keskuseks soome-ugrilise vaimukultuuri, eraldi

¹ Avamissõnadena lühemalt esitatud Akadeemilise Emakeele Seltsi aastakoosolekul 5. III 33.

ka keele uurimises ja valgustamises. Kuid viieteistkümnest vabast aastast on selleks veel olnud pisut, et teaduses, mis rohkete asjaosaliste pikka ja jätkuvat tööd nõuab, oleksime jõudnud sellele astmele, mis meile eestlastele teiste sugurahvaste seas meie arvu ja võimete kohaselt kuuluks. Et siin tõesti tulevikus silmapaistvat ja väärtuslikku korda saata, peaksime enne selgusele jõudma, kuhu nimelt oma peajõud koondaksime. Ei ole vist kahtlust, et meie ülesandeks ja otse kohuseks on esirinnas meie eestlaste endi (ka vanemate asunduste) keele, kuid siis ka maa-alaliselt meie kõige ligemate vendade, liivlaste ja vadjalaste keele uurimine. Kuid meie pilgud ja huvid tohiksid küündida laiemalegi, erilisel küll neile väljadele, mida meie vabamalt areneda saanud ja osalt vanemagi kultuuriga vennasrahvad on ehk kaldunud unarusse jätma. Need oleksid sugukeelte süntaks, tähenduseõpetus, isegi morfoloogia, soome-ugri või vähemalt läänemere-soome keeleatlaste koostamine (lisaks eraldi eesti ja soome omadele, mis oleksid muidugi ulatuslikumad), kuid eriti fonoloogia (F. de Saussure'i ja Baudoin de Courtenay' mõttes), nende keelte sünkronismi, s. o. koosaegse struktuuri, selle üksikosiste sõltuvuse selgitamine ja lõpuks keele kaudu üldse soome-ugrilise vaimuilmu uurimine ja eri hõimude vaimse palge erinevuste iseloomustamine.

Siin edasijõudmiseks muidugi ei jätku üksnes sihtide seadmisest ja ülesannete valimisest. Peame teaduslikuks tööks looma ka võimalusi. Olud ja tingimused selleks praegu, ülikool oma kõigest kolme soome-ugri keele õppetooliga, ei ole sugugi lähedad ega edustavad. Juba üksi teadusliku õhkkonna loomiseks on see pere kitsas. Tulevane töö nõuab meilt isikulisi jõudusid tunduvalt rohkem. Niipea kui jõukuslik tase meie maal vähegi tõusnud, peame Tartu ülikoolis nägema lisaks senistele töötajatele veel nii mõndagi dotsenti, eradotsenti ja assistenti. Ükski kulutus ega ohver ei tohiks meid siin kohutada, sest pidagem meeles, et eesti keele uurimine on ühtlasi ka eesti mõtteviisi ja eesti hinge uurimine ja tundmaõppimine (mõistete konkreetsete sümbolite — sõnade — kaudu jõuame mõisteteni) — ja see on meie rahva vaimse iseseisvuse alalhoiu, süvendamise ja edasiarendamise seisukohalt esmalise tähtsusega. Peame lootma jääma ka seda, et ülikoolis eesti keele õppijate arv tulevikus nõrgemate kulul märgatavalt väheneks, ainult andekamatega piirduks, et meie laialdasel tööväljal askeldavad vähesedki jõud niiviisi õppetöö mõnedest liigsustest vabaneksid ja paremini pääleksid endid pühendama meie rahvusele jää-

davama väärtusega loovtööle oma erialal. Edasi peaksime abi ootama ka jõududelt väljaspool ülikooli, nimelt keskkoolide õpetajailt. Et nemad aga siin töötamiseks mahti ja võimalust leiaksid, peaks tulevikus lubatav olema nädalatundide arvu teatud määral kahandada nendel emakeeleõpetajail, kes endi erialal on omandanud doktoriastme ja teaduskult ka edasi töötavad. Üldiselt oleks toonitada põhimõtet, et Tartu kui ülikoolilinna keskkoolidesse eelistavalt koondataks nimelt neid õpetajaid, kes laitmatu õppetööga rindu arendavad ka mingi erialalise teadusliku küsimuse lahendamist. Ja isegi oleks soovitatav, et meie rahvaharidust juhtiv keskasutus üldse püüaks paremaile keskkoolikohtadele määramisel eelistada neid kandidaate, kes heade pedagoogidena siiski lisaks suudavad ka eesti teadusele saada kasulikuks.

Kui nimetatud sihtides paarigi aastakümnet oleks meie hariduselus pidevat ja kavakindlat juhtimist, siis tohiksime loota, et peagi jaksaksime eesti keeleteaduses sammu pidada oma soome ja ungari vennasrahvastega.

Kuid teadusliku töö viljelemise kõrval ärgem sööti jätkem ka teist, t e g e l i k k u p ö l d u.

Meie kirjakeelt teatavasti on juba mõndakümmend aastat juhitud, edendatud, arendatud, korraldatud, uuendatud, normeeritud ja reeglistatud. Ei saa kuidagi eitada, et see töö on ka märgatavaid jälgi jätnud. Kuid tulemusi silmitsedes peab küll vist tunnustama, et edenemine siin pole sündinud kaugeltki vastavalt jõududele (veel hiljuti avaldus siin pea kogu meie keeleline aktiivsus!), mis kulutatud. Meie kirjakeele ja ühiskeele korrektsus (ei mõtleks siin ortograafilist, häälikulist ega isegi vormiõppelist¹, mis lõpuks kõik väheselt tähtis, vaid lauselist ja sõnastuslikku) on laiemate hulcade tarvituses puudulikum kui kunagi varemalt. Selles veendumiseks lugegem ajalehti (isegi joonealuseid!), teatud kirjastuste (kel kõigil keelelised korrektorid!) odavahinnalisi tõlkeid, teatrilibretosid, filmitekste, „Riigi Teatajat“, ametlikke ja poolametlikke avaldusi², kuulakem raadiot³, loenguid (ka

¹ Küsimusi nagu *ulguma—huluma, politika—poliitika, pea—pää, poisse—poissa, saanud—saand* jne.

² Siin mõni näide ka välistest keeleteadlastest (halvast sõnastusest kõnelemata): „Avalikus üleskutses rahvahääletamisele“ (1933 kevadel): „... nõudmine meie riiklike aluste uuendamisele e. „kõiki kaaskodanikke“.

³ Raadio-onudeltki kuuleme iga päev: *lugupeetavad, austatavad raadiokuulajad!*

ülrikoolis!), ametlikke kõnesid! Ja me kõik teame, et hädal-
damine meil tegelikkudes keelekõnenumustes ja rahulolematuse
keelearendamise nüüdsete vooludega, olgu neil nimeleheks
normeerimine või uuendamine, ühtlugu kasvab ja süveneb.
Tuletagem eriti meelde praegu nii tülikat kindlusetust ja kor-
raiaagedustki objekti tarvitamises (osasihitisega liialdamise
asemele on pääsenud mingi hullustus täissihitisega⁴ ja infi-
nitiivse verbi puhul nominatiivobjektiga) ja sõnadejärjekor-
ras⁵. Liikumiste juhidki pole alati rahul saavutistega, nad
peavad alata söitlema oma järglaste keelt, mis kubiseb
(vigadegi kõrval) uuendustega ülepingutustest ja vastuoksus-
test. Kriis avaldub ka selles, et oma emakeele ehituses avas-
tab kord üks, kord teine (see on otse moodi läinud!) ikka
uusi ja uusi puudusi, nõrkusi ja tühikuid (võõrkeelte sõna-
dele täpselt vastavaid eesti sõnu! homonüümsus ja tä-
hendustega ülekoormatus!⁶ liitsõnad on halvad! sõnad on
pikad! vormid kohmakad! hääldus inetu! jne.), nii et lõpuks
nagu seisaksime küsimuse ees, kas meile eestlastele küll
saatus pole määranud keele, mis halvem kui halb, mille väärtus
meist endist madalam, mis meie avaldamise, teatamise ja
väljendamise tarvetele ei vasta, andnud meile instrumendi,
mis igasuguse keele põhimisi ülesandeid täita ei suuda. Et
siiski iga keele võimed ja väärtused on samavõrdsed tema
tarvetega, et iga keel on vastava kõnelejaskonna vaimsetele
vajadustele kohane, tohiks teada igaüks, kes keeleteaduse
algeidki tunneb. Põhjused selleks, et meie (s. o. eesti in-
telligents) siiski oma emakeelega oleme nii erandlikult ra-
hulolematud, on suuremalt jaolt muidugi otsida olukorrast,
et oleme ilmas ka tõesti erandlik iseseisev kultuurrahvas, ni-
melt ühe miljoniline rahvakene, kes mitmete perekate rah-
vaste vahele surutud, eri kultuuride mõjupiirkondade kattu-

⁴ Olgu üks näide paljudest: „Tänane...intelligents elab üle
praegu [NB: praegu!] uue, vaimse pöördde, reaktsiooni
ajajärgu“ (Päevaleht 1932, nr. 10, 4. 2. r. ülalt).

⁵ Meie ajakirjandus ja rida teisjärgulisi autoreid ei eralda
enam erineva väärtusega sõnaseisundeid, lauseid tüüpi „tahab vett
juua“ ja „tahab juua vett“, „kui ta koju tuli“ ja „kui ta tuli
koju“, „siis hakkas vihma sadama“ ja „siis vihma hakkas sadama“. Sisulistest varjunditest hoolimata nad tarvitavad järjekindlalt viimaseid.

⁶ Kui näit. kurdetakse kolme eri tähendusega *või*-sõna esine-
mist. Sama on sõna mitme tähenduse „häda“, näit. *puu, laud, naine, laskma*. Saksas ja venes on ju *Holz — Baum, Tisch — Brett, stol — doská, schiessen — lassen* jne.! Nagu ei oleks võõr-
keeliski homonüüme ja sõnadel eri tähendusi küllalt!

miskohal asub ja kes kõige enam on allunud võõrkultuuride ja võõra vaimuilmma mõjudele, kes suuremalt osalt oma hariduse on omandanud võõraste keelte kaudu. Meil Eestis on ju ilmas otse erandlik haritlaskond, kes emakeelele lisaks valdab veel mitut võõrkeelt. Võõraste keeltega koos aga omandatakse ka võõrast mõtteilma, võhivõõraid mõtlemisviise. Ja sellest tekivad kokkupõrked võõrkeelte vastavate sisemiste keelevormide ja oma emakeele nii sisemise kui välise keelevormi vahel, sest eri rahvail on vaimuilm lahkuminev, nad analüüsivad vaimset sisu keeleliste vahendite varal väga erineval viisil. Nii on siis kujunenud ka teatud lõhe meie intelligentsi ja rahva suure enamiku mõttelaadi vahel, sidemed on lõtvumas meie vaimu viimse omapära, meie rahva keele ja tõlkeilmelise kirjakeele vahel. Praegusel ajal meie keelehädadest ja nende parandamiskatsetest, meie keelearendamistarbeist on suur osa võrsunud sel pinnal, et me eesti keelt mitte küllalt ei püüa ehitada tema enda alustele ja ta enda kividega, vaid et taotleme teda kohandada võõrkeelte, võõraste mentaliteetide vajadustele⁷. Võõraid tarbeid ei suuda aga täiesti rahuldada ükski rahvas, ükski keel. Ei kahtleks, et meie kirjakeele arendamise püüded iseenesest, nii „normeerimine“ kui „uuendamine“, kuigi suuremalt osalt liikunud ortograafiliste ja morfoloogiliste pisiküsimuste piirides, on meil, aktiivsuse avaldusena, ikkagi rahvusliku julguse ja optimismi teatavaid väljendumiskujusid, kuid arvaks kummatigi, et nende liikumiste, eriti keeleuuenduse praegused meetodid suurelt osalt, nimelt muutmine ja loomine võõrkeelte mõistete seisukohalt, laenamine mitte koos asjade ja mõistetega, mis ju keeleelus arusaadav, vaid üksikisikute poolt huupi ja hulgi ettelaenamine võõrsilt, soomest (osalt ka võõrtüvede moonutamise teel nagu *reetma*, *laip*, *evima* jt.), põhjenevad meie alateadvuse sügavustes peituva rahvusliku alamväärtuse tunde kompleksil⁸. Oleks küll juba aeg, et see tunne meie hingest kord välja juuritaks! Selle asemel peaksime endis edaspidi kasvatama usku, et meie kirja- ja kõnekeele tasapind meie vajaduste kõrgusele tõu-

⁷ Täpseid vasteid näit. otsides võõrmõisteile indignation — Ent-rüstung, to observe — beobachten, hypocrite — heuchlerisch jt., kui meil enestel juba leiduvad meie mõtlemisviisi kohased, võõrmõisteile lähedased väljendid nagu *põlastus*, *vaatlema*, *tähele panema* (*täheldama*), *silmakirjaline*.

⁸ Keeleuuendus otseselt deklareeribki, et praegune eesti keel on alamväärtne (ms. vt. J. A v i k, Keeleline käsiraamat, lk. 19, § 61).

seb, kui meis tarvitajais endis on kadunud natsionaalse inferioorsuse põhiheli ja kui meie meeltesse on sööbinud kindel tõekspide, et eesti keele väljendusvahendite varad meie vaimsetele sisudele vastavad, et neid on ohtrasti ja nad on küllaldaselt painduvad ning väljendusvõimelised, kui puuduste kerkides abi loodame esijoones ikkagi eneste loomevõimelt, kui me kõneldes ja kirjutades enam ei tõtta kohe küsima, kuidas öeldakse soomes, saksas või venes, vaid kui ükskord õpime mõtlema tõesti eestiliselt, ainult eesti keelega ühenduses, kui kõnelemisel ja kirjutamisel harjume jälgima ainult meile omaseid mõtte- ja tundevarjundeid ja neile vastavaid väljendeid otsime üksnes omast keelest. Siis me neid sealt kindlasti ka leiame, sest: kuidas rahval vaimne sisu, nõnda ka keel. Ja kui kellelgi siis oma emakeelega tulebki maadelda, annab see tunnistust sellest, et ta on omandanud võõra mentaliteedi või isegi, nagu see meil sagedane, mitme võõra rahva mentaliteeti⁹.

Oleme ka mitme inimpõlve kestusel harjunud oma maa ametlikku, valitsuslikku keelt tundma kui võnnuvõõrast ja seega siis õpitavat. Sellest jägi meil on püsinud isegi praeguses olukorras, sest samade tarvete ja soovidega alateadvuses läheneme ka eesti kirja- ja riigikeelele, kui otsime, nõuame temalt teoreetiliselt õpitavust, erandite vähemat kui vähesust, kui oma normeermiste ja järjekindlus- tega kaldume vahel liialdama.

Suur osa meist eestlastest tunneb end aga siin, oma keeleainestiku vallas, vägagi abitult. Andeksandmata vähe ollakse tuttav oleva korraga, keeles juba leiduvate varade ja võimetega, oma emakeele praeguse ehitusega. Oma keelelist instinkti, keeletunnet ei juleta enam usaldada, sest

⁹ Võõrrahvaile omaselt mõtlemine, võõrsilt saadud kujutelmade ja piltide tõlgitsemine oma keelise ainestikuga on meie nüüdisaegse kirjakeele suurimat kurbloodust. Meie intelligentsist suurem osa, eriti aga need, kes hariduse saanud sealpool Narva-Peipsi joont, pipardavad oma kõnelust ja kirja võhivõõraste kõne- käändudega nagu „pidu katku ajal“, „küsimus tuleb serviti panna“, „pole omas taldrikus“ jt. Kõik see muidugi sünnib meie endi omapära ja eestilise mullalõhna arvel, meil kaovad ja ununevad muistsed ja huvitavad ütlused nagu: „ei jõua jalust ega pääse peast“, (ta on) „kui kassipoeg õlekõrrega vedada“, „ilus nagu ladva õun“, „surm suu ääres ja kalm kaela peal“, „see on kin- nastega tehtud“, „kätt-jalga mööda lastud“, „ilm heidab vagale“, „vaatab üle küünte“ (on ilma), „töötab süle ja seljaga“, „kauaks sant kotiga viha peab?“, „kiidab teise kaela katki“, „teeb jõe sinna, kus vee piiskagi pole“, „silm kannab ees, kael taga“ jpt.

paljudegi pähe on tardumas enneahrensiaegne arvamine, et eesti keele normid on kusagil väljaspool. Mitte nii väga keelendite kõikovus ega sõnavara ning lauseliste vahendite kehvus pole praegu meie kirjakeele puudused. Puudused meil peituvad tarvitajaskonna vahekorras oma keelega. Tarvis meil pole niivõrra erandite kaotamist, murdeliste sugemete ja teisendite väljarookimist, soome sõnade hulgalist kahmimist¹⁰, võõrkeelte eriomastele sõnadele eesti vastete sadade kaupa ettevabritsemist (mis ju tekkinud teatavaist tõlkimistarvetest), olevate keelekujuade asendamist uutega ja viimaste vahetamist mõni aasta hiljem jällegi uutega¹¹, vaid tarvilik oleks:

1. enam arendada ja süvendada nüüdisaegse eesti keele omade sugemete ja kombineerimisvõimete tundmist,

2. toetada ja teritada tarvitajaskonnas keele, peamiselt ühiskeele loomupärast tunnet, nn. keeleinstinkti, mis ju kõigi rahvuskeelte korra arenemist ülimalt määrab,

3. keele tarvitamises kasvatada mõõdutunnet (et liialduste ja „vastuoksuste“ eest põigata) ja arendada ning peenendada head maitset,

4. edustada keeleelu üldiste seaduste paremat tundmist, mille puudulikkusest on meie keelearendamises tärganud talitusviise, mis meid küll ehk ühendavad praeguse Kreeka ja Rumeeniaga*, kuid muudes ja vanemais kultuur-rahvastes äratavad ainult võõrastust.

Neile sihtidele on muidugi võimalik jõuda alles pike-maaegse ja järjekindla tööga, võib-olla mõnegi inimpõlve kestes.

Sellest tööst suur osa peaks lasuma AES-i ringkondade õlgadel, kellel seks ka aluseid ja eeldusi rahvakeele rikkalikkude kogude näol. Meie ülesandeks tulevikus olgu eesti kirjakeelde vägevamalt kui seni puhuma tuua eesti rahvakeele¹² ja meie omapärasuse värskena-

¹⁰ Iseloomulik on näit. soomest sõnade nagu *oivaline, lemu, raiv, kerm, torv, kiihke, pergama* jt. laenamine, kuigi meie rahvakeeles enam-vähem kasutamata esinevad need sõnad vastaval eestilisel häälikukujul: *õevane, lõmu, raju, kirm, tōri, kihke, pōrgama*. Ja mõnigi sõna leitakse alles soome keelest (*nāre, turv* jt.), sellest hoolimata, et nad õige laialt on tuntud meie murdeis.

¹¹ Näiteid: *tegutsema > teotsema, inimelu > inimeselu, sidevus > seos, põlvenema > põlvnema, põhjenema > põhinema*, teatud tähenduses ka *erinema > eralduma > eristuma > erituma*.

* Ühendust nende väikerahvastega ei tarvitseks meil häbeneda. — Päätoim.

¹² Tõsi küll, keeleuunduski on toonitanud rahvakeelsust, ta

vat, virgutavat tuult¹³. Oma murdesõnade ja keeletekstide pilgeni täidetud salvesid¹⁴ peame hakkama tulusaks tegema ka tegelikule elule. See oleks nüüd loogiliselt järgnev samm meie senises töös.

Albert Saareste.

peab võimalikuks uusi tüvisõnu ammutada murdeist isegi esimeses järjekorras (vt. J. Aavik, Keel. käsir., lk. 16, § 56). Kuid teostatud on siin armetult vähe. Lihtsam ja odavam on ju otse soome sõnaraamatuid võtta või võõrtüvesid koolutada. Tõelist loomist n. ö. mitte millestki sünnib muidugi harva, ja selle tulemusi, kui need tõesti õnnestunud, peaks küll hindama rahvakeelsete sõnadega võrdseks. — Nn. keelenormeerimisliikumine ja Õigekeelsuse-sõnaraamat on meie rahvakeelsust ja murdevarasid kasutanud muidugi kiiduväärse põhjalikkusega. Kahjuks on AES-i kogud siingi jäänud veel peaaegu arvestamata.

¹³ Meie praeguse kirjakeele kõsujuse, paberlikkuse ja kõleduse suuremaks põhjuseks tohiks küll olla mittekõnekeelsete sõnade (soome laenude, kunstlikkude ja pahatihti kohmakate tuleliste, kunstlikult loodud ja moonutatud tüvede) ja vormidegi liigsus. Neil veretuil sugemeil puudub afektiivne ja eluline värving, küllaldased assotsiatsioonid elavate kujutelmadega. Meil on küll olnud ja on praegugi kirjanikke, kellel side rahvakeelega, oma kodukeelega on tihe, kes elust endast saadud muljetele vastavaid keelendeid on kirjakeeldegi toonud (Masing, Fählmann, Jannsen, Vilde, Mändmets [vanemais töödes], mitmeski teoses Tuglas, siis Suits, Oks, Tammsaare, Semper, oma varasemais novellides Vallak jmt.). Teine liik on selle ühenduse aga kaotanud. Kui neil sõnavaralise inspiratsiooni allikaid ongi, siis on need raamatud, Wiedemann ja Uute sõnade sõnastik (et sääraстки ainestikku võib jõuline isikus elustada, on näidanud E. Vilde oma „Mäeküla piimamehega“). Kõige viimaste aastate ilukirjandus ja arvustus on meil küll katsunud rõhutada elulähedust, eestiliste ainete tähtsust. Kuid imestama peab, et keeled on üldiselt siiski püsitud nooreestilistes ja sõjaaegseis traditsioonides, tallisid ja lautu, sepipajasid ja vabrikuid on kujutatud mingis pooliti rokokoolises keeleuenduslikus juugendstiilis! Kus on siin sisu ja vormi vastavus?

¹⁴ Need salved on teatud määral laiemailegi ringidele, vähemalt kirjanikkudele kättesaadavaks tehtud Ak. Emakeele S-i murdekogude kataloogide (Lisasõnastik [a. 1930], Lisasõnastiku esimene jätk [a. 1931], L. teine jätk [a. 1932], L. kolmas j. [a. 1933], kokku 365 lk., sisaldavad umbes 7800 seni kirjakeeles tundmatut või vähe tuntud tüve) ja ajakirjas „Eesti Keel“ aeg-ajalt ilmunud murdetekstide kaudu. Võidakse ehk öelda, et need kogud küllaldaselt ei paku abstraktseile mõistele ja peenenenud kultuurmõistele vastavaid sõnu. Kuid kõigis keeltes on ju need sõnad arenenud esialgseist väga konkreetse ja lihtelise tähendusega sõnadest, ja need sõnad, mida praegu nii usinasti püüame laenata soome kirjakeelest, on soome rahvakeeles lahkuminevas, palju konkreetsemas ja talupoeglikumas tähenduses! Nende tähenduse arendamine eesti kirjakeeles olekski meie tegelikkudele keelemeestele tänuväärseks ülesandeks.

Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*.

Eesti keele häälikuid on üksikute tervikutena käsitletud äärmiselt vähe; grammatikates, häälikulugudes või üldfoneetilisis teoseis on üksnes mõõdamannes puudutatud veidi lähemaltki mõne tüübilisema hääliku kestust, värvingut või üldist moodustusviisi. Lisaks on peaaegu kõik trükkis ilmunud tähelepanekud subjektiivse uurimise tulemused, s. o. hääliku omadusi on asjaomased uurijad püüdnud määratella oma subjektiivse tajumise, enne kõike kõrvakuulmise järgi. Inimese kõrv on küll kõige parem foneetiline aparaat, kuid temaga on ühendatud hädaoht, et meil pole kehtvat reguleerimisvõimalust tahtmist mööda. Iga inimese kõrv pole ka arenenud ühesugusel viisil: ühel on suuremaid võimeid kui teisel värvipeensuste ja kestusnäansside kinnipüüdmiseks. Pealegi on igal uurijal oma täiesti individuaalne lähtekoht, millest kindlaksmääramised saavad aluse. Sama murde või sama katsealusegi eri tähelepanijail võib olla vägagi lahkuminevaid arvamusi, millest siiski ükski ei tarvitse olla tingimata väär, vaid igaüks on subjektiivselt, isikuliselt õige. Füsioloogilised ja psühholoogilised tegurid mõjustavad uurijat enam kui harilikult arvesse võetakse. Paljudes asjades on täpsem masin, mis on olemuseldasa objektiivne. Sellest aga hoolimata jääb masin ometi vaid masinaks, elutuks koguks, nii et moodne foneetika peab võtma arvesse mõlemaid uurimisvõimalusi, subjektiivset ja objektiivset.

Alljärgnevas lühikeses ülevaates tahetakse objektiivsel teel anda ülevaade eesti sulghäälikuist *k, p, t*, ja *b, d, g*-st, peamiselt aga vastata nende helilisusküsimusele, mis on huvitavamaid ning põnevamaid tegelikult eesti keele foneetikas.

Küsimuse lahendamiseks on võetud käsitlusele ühiskeel kõige tähtsama murdena. Katselifoneetiliste tähelepanekutega on uuritud isikuid, kes on kõnelnud laitmatut eesti keelt ning lisaks olnud pärit eri riigiosist, nimelt Tallinnast, Narva-Jõesuust, Põhja-Tartumaa ja Läänemaaalt. Kuna kõikide katsealuste häälendamismadused on õige lähedased teineteisele, on alljärgnevalt võetud ligemale vaatlusele ainult kahe isiku, härrade A. ja O. keel. Kõigi katsealuste ainestiku esitamine võtaks otstarbetult ruumi ja aega ega muudaks tulemusi mainitavalt.

Katsealune A. on sündinud 1905. aastal Torma vallas Tartumaal. Vanemad on mõlemad eestikeelsed, isa sama valla, ema Raadi valla kodanikke. Kodukeeleks on A-l olnud üksnes eesti

keel. Peale Torma valla on ta asunud Puurmanni ja Laiuse val-
las, üheksa aastat Tallinnas ja kaheksa Tartus. Võõrkeelsel alal
on olnud ühemaid aegu. Tihedamaid kokkupuuteid on olnud
vene, saksa, soome, jidiš- ja rootsi keelega, millest aga
ükski pole jätnud hääldamisse märgatavaid jälgi. A. kõneleb Tal-
linna ja Tartu joontega Põhja-Tartumaa ühiskeelt.

Katsealune O. on sündinud 1905. aastal Piirsalu vallas Anne-
mõisa külas Läänemaal. Vanemad on pärit samast vallast. Kat-
sealuse kodu- ning kõnekeeleks on olnud alati eesti keel. Väljas-
pool koduvalda on ta kaks talve asunud Haapsalus ja seitse
aastat Tallinnas. Pärast seda on ta kaks ja pool aastat olnud ära
eesti keelealalt, mis aja jooksul on aga üha leidunud võimalust
kõnelda emakeelt. Peale eesti keele oskab O. saksa ja mõne-
võrra vene keelt. Eesti ühiskeeleks on tal Tallinna murre mõ-
ninga Läänemaa värvinguga.

Käsiteldud näited on saanud Hamburgi ülikooli foneetika
laboratoriumis 1933. aasta kevadtalvel professor G. Pancon-
celli-Calzia' lahkelt juhatusel. Ülesvõtete jaoks on tarvi-
tatud suurt Zimmermann'i kumograafi. Suukurvi märkimiseks on
olnud harilik lödviku abil lehriga ühendatud kirjutuskapsel, kõri-
sõlmeheli kirjutajaks aga Calzia-Schneideri tüüpi väike
kapsel. Kumograafitruumile kinnitatud tahmapaberil on kumbki
kirjutusnõel asetatud võimalikult sünkrooniliselt üksteise kohale,
ülal suu- ja all kõrisõlmekirjutaja. Et hiljem mõõtmiste juures
võtta arvesse minimaalne säilinud ebaühtimus, on igale trasseele
etteotsa kummagi kirjutusnõelaga tõmmatud loodjoonne kriipsuke.
Kumograafitruumi liikumiskiirus on olnud suurim (65), mida või-
maldab aparaat.

Katsealustel on lastud rääkida üksikuid sõnu 4 kuni 10 korda.
Sõnad on öeldud vastustena katsetaja esitatud küsimusile (pro-
fessor F. Äimä' meetod). Näiteks küsib katsetaja: *millega
pekstakse rehte?* — *Koodiga*, vastab katsealune. — *Millega?* —
Koodiga. Ja nõnda edasi. Et katsetaja ei mõjustaks oma hää-
ldamisega katsealust, on viimasele esitatud vastussõnu kirjalikult.
Hiljem on veel subjektiivselt kuulatud iga sõna üksikult. Samal
päeval on võetud läbi ainult määratud arv näiteid, et katsealune
ei tüdineks või väsiks. Ülesande suunast pole kõnelejail olnud
vähematki aimu, millega on hoitud eemale tahtlikult korrektne
või vale hääldamine. Nende ridade kirjutaja on ise ka olnud
üheks peakatsealuseks. Tema näited on aga võetud enne, juba
siis, kui polnud veel mingisugust selgust tulemusist või üksikuist
olusuhetest, nii et öeldu peaks olema vaba sihi saavutamistahtest.

Kurve täis võetud trasseele on kohe lisatud ajamõõt heli-
rauaga, mis annab 100 võnget sekundis. Heliraud on pandud
võnklema vahelduva elektrivooluga. Vahelduv elektriyooll on palju
ühtlasem ning usaldatavam kui akumulaatorist saadu.

Piirid üksikute häälikute vahel on andnud suukurv. Sulghää-
likuks on arvatud implosioon, oklusioon ehk sulukestus ja eksplo-
sioon, mitte aga ainult oklusioon, nagu seda on mõnelt poolt
tehtud.

Hiljemini on ülesvõtted mõõdetud Panconcelli-Cal-
zia' fonoposootiliste ja fonotoopiliste kogemuste järgi (Die Pho-
nopsoto- und Topometrie. Vox 1919, lk. 18 jj.). Helilisusaste

— π — osutab kümnendikosi kogu häälikust, mis on arvatud kümnega võrdvaks. Helilisasend— τ — näitab taas, kus kohal on helilisust, kas alguses, keskel või lõpus. Valdaval osal näiteist on τ alguses, mispärast siis pole seda eriti märgitud. Kus aga helilisust on peale vahepealse helitu osa ka oklusiooni lõpus või ainult seal, on eraldi tähistamine alati teostunud, näit.: $\tau = 0 \rightarrow 4, 8 \rightarrow 10$ ütleb, et asjaomane häälik on heliline implosiooni algusest nelja kümnendikuni ja kaheksast kümnendikust eksplosiooni lõpuni. Toodud tabelleis tähendab helilisus 2—4 jne., et eri näiteis on helilisasastme kõikumus 2 ja 4 vahel, s. o. 2—2,5—3—3,5—4. Täpsemaid peensusi pole arvesse võetud kui pool kümnendikosast. Samuti tähendab häälikute üldkestuse juures näiteks 20—25, et häälik võib eri näidetes kesta 20 kuni 25 sajandikku sekundit. Kestuse juures pole võetud arvesse suuremat täpsust kui pool $\frac{1}{100}$ sekundist.

Katseiks kasutatud sõnavara on olnud järgmine:

kokk, koka, kokaga, kokagagi, kokka, kokkade, kokkadega, kokkadegagi;

topp, topi, topiga, topigagi, toppi, toppide, toppidega, toppidegagi;

kott, koti, kotiga, kotigagi, kotti, kottide, kottidega, kottidegagi;

kook, koogi, koogiga, koogigagi, kooki, kookide, kookidega, kookidegagi;

toop, toohi, toobiga, toobigagi, toopi, toopide, toopidega, toopidegagi;

koot, koodi, koodiga, koodigagi, kooti, kootide, kootidega, kootidegagi;

kokku, kottu;

kogu, tobu, kodu;

keegi, keeba, toodi;

tõtata, tõtaku, hakata, hakaku, osata, parata;

raamatute;

vedelik, vedeliku, vedelikku, vedelikkude;

roog, toob, kood;

ooper, studio, baar, draama.

Nagu ilmneb, on näited valitud niisugused, kus huvialused sulghäälikud on sõnaalgulised, sõnalõpulised või vokaalidevahelised sõnasisesed. Vokaalidevaheline asend on sellepärast esile tõstetud, et siin on sulghäälikuil eesti keele seisukohalt häälduslikult olulisim ning ilmekaim koht. Ühtlasi ei võiks laialdasem vaatluspiirkond pakutavaid üldtulemusi palju muuta, pealegi et eesti keeles on sandhinähtused äärmiselt väikesed, mis mõne teise keele juures on vältimatuks teguriks. — Tabeleis on näited toodud soome-ugri keelte transkriptsioonis. Et sageli on kummagi peakatsealuse häälduses erinevaid nüansse, on alati esitatud mõlemad hääldatud vasted.

Enne mõõtmiste tulemuste esitamist puudutatagu õige lühidalt küsimust, mis on helilisus ja millest see on tingitud. Helilisus on tingitud häälepaelte võnkumisest. Heli tekib üksnes siis, kui üksteise vastu olevad häälepaelad katkestavad kopsust tulevat õhuvoolu ning panevad selle helisema (tönen). Häälik, mille moodustamisel häälepaelad võnguvad, on heliline. Kui ei ole aga vön-

kumist resp. heli olemas, on häälik helitu. Ideaalkujud on täiesti helilised või täiesti helitud häälikud. Nende vahel on rida vahe-
tüüpe puuduliku või osalise helilisusega.

Eesti keelt käsitlevais teoseis on *k*, *p*, *t*-d nimetatud teenuisklusiilideks ja *b*, *d*, *g*-d helituiks meediaiks, milliste nimetuste juurde jäädagu siingi kohal juba traditsioonigi pärast. Üldiselt on eesti sulghäälikuist öelda veel, et *k*, *p*, *t* esinevad meie keeles üksnes sõnaalgulisina ja sõnalõpulisina algtüüb-
bis. Sõnasiseselt on olemas vaid pikenenud oklusiooniga vasteid ehk nn. geminaate, mida teaduslikus transkriptsioonis tähistatakse *kk*, *kk*, *kk*-ga jne.

Teenuisklusiilid.

Sõnaalguliste sulghäälikute *k*, *p*, *t* kohta on helilisuse suhtes öelda väga vähe. Kõik näited ilma erandita osutavad täielikku helitust. Väike või kohati õigegi suur heli-
lusus võib esineda lauses, kus sulghäälik järgneb otseteed pausita helilisele häälikule — vokaalile. Viimasest nähtu-
sest on lähemalt kõnet kirjutise lõpus.

Et saada kujukaid ülevaateid sõnasisestest teenuisklusiilidest, on koostatud tabelleid. Tabelite tehnilisest küljest pandagu tähele lahter-
jaotust. Esimeses lahtris on katsealused, teises näitesõnad, kolmandas käsitledava hääliku pikkusi, neljandas harilikem pikkus, viiendas heli-
suse astmeid (π), kuuendas harilikem aste ja seitsmendas helilisuse asend (τ), kui see ei ole hääliku alguses. Käsitledav häälik on näitesõnades asetatud püstjoonte vahele. — Traditsiooni pärast vaid on peetud kinni tavalisest sõnajaotusest silpidesse, mille järgi on siis korraldatud näidete-
rühmad.

Lühikese implosiivse osaga geminaatsed sulghäälikud lühivokaalse pearõhu järel.

A	<i>ko kk ä</i>	20—21	20	1—1,5	1
O	<i>ko kk ä</i>	27—29	29	1	1
A	<i>to pp i</i>	24	24	1—1,5	1
O	<i>to pp i</i>	20—26,5	—	1—2,5	1
A	<i>ko tt i</i>	23—24,5	—	1—1,5	1
O	<i>ko tt i</i>	26,5—28,5	—	1	1
A	<i>ko kk a`ga</i>	13,5—21	19	1—3	1,5
O	<i>ko kk a`ga</i>	18—19	18	1	1
A	<i>to pp i`ga</i>	15,5—18	15,5	1—4,5	1
O	<i>to pp i`ga</i>	18—21	—	1	1
A	<i>ko tt i`ga</i>	18—24,5	18	0,5—3	1
O	<i>ko tt i`ga</i>	19,5—22	—	1	1

A	te tt a tta	16—17	17	1—1,5	1
O	te tt a tta	14,5—19,5	16	0,5—3	1
A	te tt a kku	15	15	1,5	1,5
O	te tt a kku	13,5—18	14,5	0—1,5	1
A	a kk a tta	15—17	15	1—1,5	1,5
O	a kk a tta	14—17	15	0,5—2	0,5
A	a kk a kku	14—17	14	1—1,5	1,5
O	a kk a kku	14—16,5	16	0,5—2	1
A	ko kk a gagi	14—14,5	14	1—2	1,5
O	ko kk a gagi	15—16,5	15,5	1—2	1,5
A	to pp i gagi	18—20	—	1,5—2,5	2
O	to pp i gagi	17—20	—	1	1
A	ko tt i gagi	20—23	—	1,5	1,5
O	ko tt i gagi	19—22	22	1—1,5	1,5

kk, *pp*, *tt* harilikemaks helilisusastmeks on 1 kahe- ja kolmesilbilisus sõnus. Kahe- ja kolmesilbilisus sõnus on π kõikumisvõimalused 1—2,5, kolmesilbilisus sõnus 0,5—4,5, nii et viimasel rühmal on veidike kalduvust suurema helilisuse poole. Seda kalduvust hoomab aga selgesti pikemais, neljasilbilisus sõnus, kus harilikemaks helilisusastmeks on juba 1,5 π kõikumisega 1—2,5. Pandagu tähele ka sulghäälikute pikkuse vähenemist sõna pikenedes. Kahe- ja kolmesilbilisus sõnus on 20—29, kolmesilbilisus sõnus 13,5—21, neljasilbilisus sõnus 14—23.

Pika implosiivse osaga geminaatsed sulghäälikud lühivokaalse pearõhu järel.

A	ko kk a	31,5—34	31,5	0,5—2	1
O	ko kk a	32—36,5	—	1—1,5	1
A	to pp i	29—38,5	30	0,5—1,5	1
O	to pp i	27—36,5	27	1—1,5	1
A	ko tt i	37—38,5	37	1—1,5	1
O	ko tt i	32,5—34	—	0,5—1	1
A	ko kk u	25—36	35	1—1,5	1
A	ko tt u	34—42	—	0,5—1	1
A	ko kk ade	33—38,5	—	1	1
O	ko kk ade	29—34	—	0,5—1	0,5

A	<i>to pp ide</i>	29—31	—	1,5	1,5
O	<i>to pp ide</i>	27—33	28	0,5—1	1
A	<i>ko tt ide</i>	29—32	—	1	1
O	<i>ko tt ide</i>	28—30	—	0,5—1	0,5
A	<i>ko kk adega</i>	26—29	28	0,5—1,5	1
O	<i>ko kk adega</i>	27—30	27	0,5—1	1
A	<i>to pp idega</i>	30—42	31	0,5—1	1
O	<i>to pp idega</i>	25—32	25	0,5—1	1
A	<i>ko tt idega</i>	27—33,5	27	1—1,5	1
O	<i>ko tt idega</i>	23—30	—	0,5—1	0,5
A	<i>ko kk adegagi</i>	30,5—41	—	0,5—1	1
O	<i>ko kk adegagi</i>	23—31,5	23	0,5—1	1
A	<i>to pp idegagi</i>	31—42	32	1—1,5	1
O	<i>to pp idegagi</i>	21,5—23,5	21,5	0,5—1	1
A	<i>ko tt idegagi</i>	29,5—30	30	1	1
O	<i>ko tt idegagi</i>	24—25	24	1—2	1

Kahasilbilis sõnus on *kk*, *pp*, *tt* harilikem helilisusaste 1 ja π võib üldse kõikuda 0,5 ja 2 vahel. Sama helilisus säilib pikemaiksi sõnus, kolme- ja neljasilbilis. Tähtsuseta on väikesed kõikumused negatiivses või positiivses suunas, s. o. $\pi = 0,5$ ja $\pi = 1,5$.

Geminaatsed sulghäälikud pikavokaalse paarõhu järel.

A	<i>kõ kk i</i>	25,5—26,5	26	0,5—1	1
O	<i>k^uõ kk i</i>	21,5—22,5	22,5	1	1
A	<i>tõ pp i</i>	22,5—27	—	0,5—1	1
O	<i>t^uõ pp i</i>	20—23	20	1	1
A	<i>kõ tt i</i>	23—27,5	—	0,5—1	1
O	<i>k^uõ tt i</i>	22,5—26,5	26	1	1
A	<i>kõ kk ide</i>	19—21,5	19	2—2,5	2
O	<i>k^uõ kk ide</i>	17—18	17	1	1
A	<i>tõ pp ide</i>	18—22	—	1,5—2,5	2
O	<i>t^uõ pp ide</i>	18—21	18	1	1
A	<i>kõ tt ide</i>	19—25	—	1—2	1,5
O	<i>k^uõ tt ide</i>	15,5—18	15,5	1	1
A	<i>kõ kk idega</i>	18—24	20	1—2	2

O	<i>k^uõ kk idega</i>	18—20,5	18	1—1,5	1,5
A	<i>tõ pp idega</i>	17—17,5	17	2	2
O	<i>t^uõ pp ideda</i>	16,5—18	16,5	1	1
A	<i>kõ tt idega</i>	19—21	—	1—1,5	1,5
O	<i>k^uõ tt idega</i>	15,5—18,5	18	0,5—1	1
A	<i>kõ kk idegagi</i>	17—17,5	17	1,5—2	2
O	<i>k^uõ kk idegagi</i>	15—16,5	16	2	2
A	<i>tõ pp idegagi</i>	15,5—16,5	16	1,5—2	1,5
O	<i>t^uõ pp idegagi</i>	16—16,5	16	1—2	1
A	<i>kõ tt idegagi</i>	15—19,5	15	1—2	2
O	<i>k^uõ tt idegagi</i>	13—16	16	1—2	1

See rühm on tunduvalt lahkuminev eelmisest. Kahe- silbilis is sõnus $\pi = 1$ kõikuvusvõimalustega 0,5—1, ent pikemais võib märgata suuremat helilisust; kolmesilbilis is $\pi = 1—2$ (kõikuvustega 1—2,5), neljasilbilis is $\pi = 1—2$ (1,5—2) ja samuti ka viiesilbilis is $\pi = 1—2$ (1—2). Käes- olevad suhted on täiesti võrdsed geminaatide esimese rühma omadega. Häälikute pikkus on kahesilbilis is sõnus 20—27, kolmesilbilis is 15,5—25, neljasilbilis is 15,5—24 ja viiesilbi- lisis 13—19,5.

Geminaatsed sulghäälikud teise silbi järel.

A	<i>tõtta tt a</i>	20—23	—	0,5—1	1
O	<i>tõtta tt a</i>	15,5—19,5	19,5	0,5—1	0,5
A	<i>tõtta kk u</i>	19—19,5	19	0,5—1,5	1
O	<i>tõtta kk u</i>	16—20,5	18	0,5—1	1
A	<i>akka tt a</i>	22—25,5	22	0,5—1	0,5
O	<i>akka tt a</i>	18—20	19	0,5—1,5	0,5
A	<i>akka kk u</i>	18—20	—	0,5—1	1
O	<i>akka kk u</i>	14—20,5	18	0,5—1	1
A	<i>osa tt a</i>	23—33	29	1	1
O	<i>osa tt a</i>	17,5—21	18	0,5—1	1
A	<i>para tt a</i>	28—31	30	0,5—1	1
O	<i>para tt a</i>	17,5—23,5	—	0,5—1	1
A	<i>rāma tt uite</i>	15,5—16,5	15,5	1—2	—
O	<i>rāma tt uite</i>	11—13	—	1—2	1

Tüübis *tētāta* jne. on $\pi = 0,5-1$ suure ülekaaluga 1 kasuks, tüübis *rāmāttute* on taas $\pi = 1-2$.

Lühikese implosiivse osaga geminaatsed sulghäälikud kolmanda (kaasrõhulise) silbi järel.

A	<i>rāmāttu tt e</i>	19—21	21	1,5	1,5
O	<i>rāmāttu tt e</i>	16,5—18,5	18,5	0,5—1	1
A	<i>vedeli kk u</i>	15,5—16,5	16	1—1,5	1,5
O	<i>vedeli kk u</i>	15,5—16,5	16,5	1—2	2

Harilikem $\pi = 1-2$, ja eri näidetes tuleb kõikuvusi ette 0,5—2.

Pika implosiivse osaga geminaatsed sulghäälikud kolmanda (kaasrõhulise) silbi järel.

A	<i>vedeli kk u</i>	27,5—38	34	0,5—1	1
O	<i>vedeli kk u</i>	21—27	21	0,5—1	1
A	<i>vedeli kk ude</i>	26—31	31	1	1
O	<i>vedeli kk ude</i>	17—19	18	0,5—1,5	1

Viimases rühmas on harilikem $\pi = 1$, ning kõikuvusi võib olla 0,5—1,5.

Kõiki tabelleid kokku võttes saab lõpuks järgmise ülevaate:

Sõnatüüp	Hääliku kestus	Harilikem kestus	π	Harilikem π
<i>ko kk ä</i>	20—29	20—29	1—2,5	1
<i>ko kk a`ga</i>	13,5—24,5	14,5—19	0,5—4,5	1
<i>ko kk agagi</i>	14—23	14—22	1—2,5	1,5
<i>ko kk a</i>	25—42	27—37	0,5—1,5	1
<i>ko kk ade</i>	27—38,5	—	0,5—1,5	0,5—1,5
<i>ko kk adega</i>	23—42	25—31	0,5—1,5	0,5—1
<i>ko kk adegagi</i>	21,5—42	21,5—32	0,5—1,5	1
<i>kõ kk i</i>	20—27,5	20—26	0,5—1	1
<i>kõ kk ide</i>	15,5—25	15,5—19	1—2,5	1—2
<i>kõ kk idega</i>	15,5—24	16,5—20	0,5—2	1—2

<i>kõ kk idegagi</i>	13—19,5	15—17	1—2	1—2
<i>tetta tt a</i>	14—33	15,5—30	0,5—1,5	0,5—1
<i>rāma tt ūte</i>	11—16,5	—	1—2	1—2
<i>rāmattu tt e</i>	15,5—21	16—21	0,5—2	1—2
<i>vedeli kk u</i>	17—38	18—34	0,5—1,5	1

Seega siis kõigub eesti sõnasiseste vokaalidevaheliste geminaatsete sulghäälikute helilisusaste 1 ja 2 vahel, s. o. $\pi = 1-2$. Kõikuvus ei ole juhuslik, vaid on tingitud kindlaist tegureist. Peateguriks on sulghääliku kestus. Mida suurem on kestus, seda vähem on helilisust ja vastupidi. Nõnda näiteks on *kk*, *pp*, *tt* keskmine helilisusaste 1, *kk*, *pp*, *tt* oma aga 1—2 jne. Öeldut osutab ka selgesti sama põhigeminaadi helilisemaks muutumine sõna kasvades, sest siis muutub iga sõnaosa — iga hääliku — kestus tunduvalt lühemaks. Helilisusele avaldab veel mõju eelnev vokaal. Pika vokaali järel on helilisusaste suurem.

Olgu mainitud, et eesti geminaatsete sulghäälikute kestuse ja helilisuse suhted on kooskõlas uurimustega, mis K. Hentrich on võtnud ette saksa heliliste *-b-* ja *-bb-*ga jne. (Über den Einfluss der Dauer auf die Stimmhaftigkeit von Verschlusslauten. Vox 1925, lk. 21 jj.). Ka saksa pikem *-bb-* palju helitum lühemast *-b-*st.

Uuritud ainestik ei ole võimaldanud kindlaks määrata, missugune kolmest sulghäälikust on helituim ja missugune helilisim iseloomuldas. Ainult nõnda palju võib enam-vähem veendunult öelda, et *k*-l on rohkem kalduvust helilisuse poole kui *p*-l ja *t*-l. Üldmuljena on eesti *k*, *p*, *t* helilisuse poolest umbes samal järjel nagu mõne indo-euroopa keele omad. Toodagu võrdlusena uusimaist uurimusist leedud, kus *p* helilisus on 0,5—3, *t* oma 0,5—2,5 ja *k* oma 0—2,5 sõnasiseste häälikute juures (A. Salys, Zur Stimmhaftigkeit der Verschlusslaute in der žemaitischen [niederlitauischen] Mundart von Salantai. Vox 1930, lk. 108). Afrikaanis (Aafrika hollandis) *p* — 0 → 3, *t* — 0 → 3,5 ja *k* — 0 → 3,8 (Pierre de Villiers Pienaar, Die fonoposotie en die fonotopie van Afrikaanse afsluitings- en vernouingsklanke binne die spraakmolekuul, Hamburg 1929, lk. 65 jj.).

Käsitlemata on veel jäänud sõnalõpulisel *k̄*, *p̄*, *t̄* ja *k*, *p*, *t*. Olemasolevaist näiteist saame koostada järgmise tabeli:

A	<i>ko k̄ </i>	27—47	36	0,5—1,5	1,5
O	<i>ko k </i>	40—47	40	0,5—1	1

A	to p̄	33—42	40	0,5—1	1
O	to p̄	33—45	—	0,5—1	1
A	ko t̄	36—42	37	0,5—1	1,5
O	ko t̄	46—54	46	0,5—1	0,5
A	kō k̄	22—33	—	0,5	0,5
A	tō p̄	28,5—37	—	0—1	1
A	kō t̄	29—35	—	0,5	0,5
A	vede`li k̄	20—27	27	0,5—1	1
O	vede`li k̄	24,5—28	28	0,5	0,5

Tüübis *kok* harilikem $\pi = 0,5—1,5$ samasuuruste kõikumustega eri näidetes. Kahes viimases tüübis on $\pi = 0,5—1$. Sõnalõpulisel *k*, *p*, *t*-l on seega enam tendentsi helituseks, mis nähtus on üldkeeleline ja mida kohtame hiljem *b*, *d*, *g* juures.

Käinud läbi helitud sulghäälikud *k*, *p*, *t*, võime niitada, et need on tõesti helitud. Väikest olemasolevat helilisuastet implosioonosas ei ole vajaline arvesse võtta, sest see on tingitud positsioonist heliliste häälikute naabruses.

Käesolevaga seoses peatutagu ühe tähtsa ja olulise küsimuse juures: kas eesti *k*, *p*, *t* on aspireeritud või aspireerimata. Tüübilisemaid aspireeritud sulghäälikuid on põhja-saksas, mille juurde kuulub ka balti-saksa. Aspiratsiooni tunnuseks on subjektiivsel kuulamisel selgesti kuulduv *h*-häälik, mis järgneb *k*, *p*, *t*-le. Näiteks kõlab põhja-saksas *gūt^h* 'gut', *zak^h* 'Sack' jne. Eksperimentaalfoneetilisel teel saadud suukurv kinnitab kõrvakuuldu, sest sulghäälikute kurvi järele näeb tüübilist spirandikurvi. Eesti keel ei näita niisugust spirandikurvi, ning sulghääliku eksplosiooni järele algab otseselt järgnev vokaal, kui on tegemist intervokaalse sulghäälikuga. Sellepärast on väär ning ebaeestiline aspireeritud helitu sulghäälik, mida kuuldu vahel haritlaste suust, kes seisavad kadakliku mõju all või on omandanud õpingute teel võõrapäraseid häälikuid.

Edasi tuleb asuda nn. helitute mediate juurde.

(Järgneb.)

Paul Ariste.

Venepärane imperatiivikujund idapoolseis läänemere-sm. keelis.

Vene keelega tihedamais kokkupuuteis olnud idapoolseis lmsm. keelis muude rohkete slaavi elementide seas paistab eriti huvitavana silma eriline rõhutatud imperatiivi kujund, mis tõenäoselt on tekkinud vn. k. mõjustusel. Vastavat omapärast käskkõne leidub ingeri murdeis, vadjas, karjalas (ja aunuses?) ning vepsas. Vaatame esmalt selle esinemisviisi eri sugukeelis, siis selgitame ta algupära küsimust.

I. Ingeri murdeist on allakirjutanul kasutada omad ülestähendised Pärsipää rannakülast (1933. a. kevadised), ja sääseis tekstipõiminguis on sagedane rõhutatud käskkõne 2. isik (ainsuses, harva mitmuses) lausefoneetiliselt vahelduva liitega *-k* ~ *-g* ~ *-g*, harva *-ko*. Näit.: *luog_nüttä* (= loe aga, loe ometi nüüd), *etsik_siä*, *annag_miuov üks tuhad_rublä raχχä*, *saok_siä!* (= ütle ometi, vrd. vn. *скажу-ка*), *küsükäk_jänell* (= küsige aga talt...) *palitsan dokumentid!* *läg_miä valan* (= lase aga, lase ometi...), *läko miä tülän* (= las ma tulen).

II. Vadjast on Aug. Ahlqvist'i järgi juba Setälä¹ esitanud kõnesolevat tüüpi imperatiivivorme: (*anna-*) *annaka-annakka*, *lähekkä* — tüvedest *anta-*, *lähte-*. Setälä on pidanud siinset *-k(k)a-*, *-kkä-*ainest liitpartikliks: „In den wotischen Formen *annaka* od. *annakka*, *lähekkä* u. dgl. ist *-ka* eine Anhangspartikel (*anna*² + *ka*), nicht das Imperativsuffix.“ Eri kogujatent talletatud vadj. rahvaluules on näiteid sama nähtuse kohta, nii Kattilast (Lönnrot'i jär.) *ihasukka*, *laga*:

Ihasukka medje enne,
Lõhu medje lõuguttaja,...
Laga vaata neitsyttäni,

¹ TuM, lk. 119 ja 120, alamärk: 2. Näited pärit Ahlqvist'i Wotisk grammatik'ast, lk. 92 jm. (*Lähekkä*, sääls. NB 2. p. pl. *kalläkäka*, lk. 91 *Cülpäkkä* = vihtle, jne.)

² Vt. Suomen Kansan Vanhat Runot IV, 3, lk. 695, 752, 762, 776, 777, 779.

*Laga tunnussan tulella,
Lagai (< laga + vn. u?) vaatan valgiella.*

Pummolast ja Kattila Pien-Otsalt jm. ülesmärgituna leidub siia kuuluvaid näiteid (*la ka, avitakka*) V. Alava³ rahvaluulepõiminguis:

*Last' aviitakka Jumala,
Avitakka armollinõ!...
Last' aviitak(ka) Jumala,
Avitakka armolliine...
La ka čiusaan čihlagoata,
Liugun lipei(ta) linoita!
Last' aviitakka Jumala,
Avitakka armolliin...*

Samuti Kettunen'int kogutud rahvaluules (*laka - lakka, avitakka*) Pummolast:

*laka tšitämmä tšülätä...
lāsta vittakka (sic!) jumala
avitakka armolliine
lakka tšiiysäm tšihlagoa...*

Ka vadj. proosatekstidele pole käsitletav imperatiiv (liitega *-kka, -k, -k̄, -ka, -[k]ko*) tundmatu, nagu tõestavad Kettunen ja L. Posti³ andmed: *lakka [- laka] v̄l miä sille jvtu pajatan* (*lakka* = lase, Mati-Korvettula); *mittak mille ühsi vošmuška varenja* (Lempola-Kattila; tõlgitud: Punnitsepa [„mittaakka“] minulle kahdeksannes naulaa hilloa); *la ka lähen miä...* (ibid., tõlgitud: Annahan kun lähden minä...); *lähenko miä enne etsimä* (eelmise tõlge Jõepära murdes); *lähemmäko minukä ühezä...* (Lempola-Kattila, tõlgitud: Lähdetäänkö minun kanssani yhdessä...); *lähenko minukä ühez...* (Jõepära, eelmise tõlge); *kašomko⁴, tšel, jutteb* — on rohkäp voimä (Jõepära,

³ Näytteitä vatjan kielestä. Julkaisseet Lauri Kettunen ja Lauri Posti (SUST LXIII). Lk. 14, 46, 48, 49, 58, 59, 127, 172, 175.

⁴ M. t., lk. 191 Jõepära teksti tõlkelisandis tõlgitakse *lähenko, kašomko* küll 'lähdenkö', 'katsommeko' ja võetakse vadj. *-ko* siin nähtavasti küsimuspartiklina. Teksti sisule vastavalt see tundub vääratusena. Jõe-

tõlge: No katsokaammepea, kellä, sanoo, on enemmän voimaa); *na ka miä na'isiun* (Lemp.-Katt., tõlgitud: annahan kun menen naimisiin); *lāk miä ve'tan nain* (Jõep., eelmise tõlge); *no ka varjo jūt'gk mi'ne...* (Lemp.-Katt., tõlgitud: No sannah, peili, minulle...); *ka'sok mikä siä ed'varm. ka'sok miä ku lutisen tšivè,*... (Jõep., tõlgitud: „Sinähän olet jo vahva. Katso kun mina lutistan kiven,...“); *a ka'sokko,*... (Kukkosi, tõlgitud: Mutta katsopa,...).

III. Karj. keele kõnealuse käskkõne suhtes on allakirjutatu jälgitud Tveri ja Novgorodi karj. tekste⁵, ka säält on silma puutunud kõnealust rõhutatud *-kko-*, *-kkö-*, *-kka-*liitelist käskkõnet. Valgustagu säälsel olukorda järgmised näited: *nossallõakko onko kebie ali jügje!* (Tver, = tõsta väheks...); *arvakkõakko* (Tver, = mõistatage); *lākkõkkiäkkö ka tšomma* (Tver, = läki...); „*nukko*“, *šanõ*, „*pajnukko muah, kundelēkko,*...“ (Novgorod, = „noh“, ütleb, „suru end maha, kuula...“); „*vuotakko*“, *šanõ*... (Novg., = „oota aga“, ütleb...); „*no istuotšēkka šüömäh*“, *šanõ* (Novg., = „no istu ometi...“); *kaččõakka mi miula on dijūs dēngoa* (Novg., = vaata ometi...) ~ *kaččõakko*; „*šie*“, *šanõ*, „*kattšelekko*...“ (Novg., = „sina“, ütleb, „vaatle ometi...“); „*mānekko*“, *šanõ*, „*ka tšõkko*...“ (Novg., = „mine nüüd“, ütleb, „vaata ometi...“); *vuotakko i*... (Novg., = oota aga ja...); „*istuotšēkko*“, *šanõ*, „*mi'ula šelgäh i uidiikka poiš,*...“ (Novg., = „istu aga“, ütleb, „mulle selga ja mine ometi ära,...“).

IV. Viimaks veel ka v e p s a s leiame erilise *-k*-liitelise imperatiivi, mis ilmselt kuulub siia. Nimelt on vepsL-st⁶ esitada selliseid näiteid nagu *naskiškek sab itšē*,... (tõlgitud: saakoonpa vain itse,...); *godiškek, mā*... (tõlge:

pära *ka'somko* näit. on tõlkeks Lempola-Kattila väljendile *no ka vā'tamma*, mida kuidagi ei saa tõlkida küsivalt „kas vaatame“, vaid imperatiivselt „vaadakem“.

⁵ Järgnevad näited on võetud E. Leskinen'i teosest Karjalan kielen näytteitä I, lk. 68, 90, 104, 111, 119, 133, 153—4, 129, 131, 132.

⁶ Järgnevad näited on pärit L. Kettunen'i tekstidekogust Näytteitä etelävepsästä I, lk. 6, 46, 74, 75.

Odotahan, minä...); *nägehtiške* *ug. bašib* ... (tõlge: Katsoppas, ukko sanoo,...). Äsjaseist juhtumeist nähtub, et vepsas *-k* liitub veel erilisele algupäraldasa vaieldavale⁷ *-ške*-suffiksile. Seesama võib ka omaette esineda rõhutuspartiklina, nagu on osutanud Kettunen⁸: „Seesama *šk* esineb aga ka järgmises liitpartiklis (= soome *-pa, pä*): *ozutaške* 'näita juba', *nugādiške* 'loe juba korraga (ruttu)', vrd. lisaks⁹ *toškekat* (tõlgitud: tuokaapa), *kāskiške hānne* (tõlge: käskeppä hänen), *māniškegam* (tõlge: Menkäämmepä), *nāgehtiške* (tõlge: katsoppas), *toške* (tõlge: tuoppa), *ajagamške* (tõlge: hiihtäkäämme). Puhta partikli väärtus on *-ške*-l eriti huvitavas juhtumis *nuške*¹⁰ (tõlgitud: No kas; vrd. vn. *нўка* — *-ške* astunud vn. *-ka* asemikuks).

Kokkuvõtteks võime konstateerida, nagu kirjutise alguses juba lootsime, huvitava rõhutatud käskkõne esinemist ingeris (*-k, -g, -ko*, näit. *etsik., nāko*), vadjas (*-k[k]a, -k[k]ä, -ga, -k, -k̄, -k[k]o* — näit. *avitakka, mittāk, kaļsokko* jne.), karjalas (*-kko, -kkö, -kka* — näit. *painukko, ujdikka* jne.) ja vepsas (*-k* — näit. *maskiškek* jt.). Vadja näidete puhul juba nägime, et Setälä on pidanud kõnesse tulevat vadja *-k(k)a-, -kkä-*ainest liitpartikliks, nähtavasti lmsm. omapõhjaliseks (*anna' + ka*). Vadja rhvl. *avitakka* juhtumit on seletatud¹¹ karjala laenuks („avitakka, karjalaa“). Kuid võtkem arvesse, et see läänemere-sm. ala, kus esineb käsitledavat imperatiivitüüpi (ing., vadj., karj., veps.), on tugevate vn. mõjude alune, ja venes esinebki liitpartikkel *-ka* (murd. *-ko*), mida siin sobib seletamisel abiks tarvitada. E. Berneker'il¹² loeme slaavi *-ka* kohta, et see on „Partikel, vornehmlich bei Pronominen, beim Imper. und bei Advv.“

⁷ Vt. Kettunen, LVHA I, lk. 12 ja Setälä, Suomen ja sen sukukielten professorinviran täyttäminen (väljavõte Turu Soome Ülikooli Humanitaarfakult. protok. 1924), lk. 29.

⁸ LVHA I, lk. 12.

⁹ Näited võetud Kettuneni teosest Näyttelä etelävepsästä I, lk. 40, 42, 71, 74, 85, 98.

¹⁰ Näytt. eteläveps. I, 70.

¹¹ Suom. Kans. Vanh. Runot IV, 3, lk. 777, alamärkus 1—2.

¹² Slavisches etymologisches Wörterbuch I, s. v. *-ka*.

r[ussisch] *миль-ка, тебѣ-ка; дѣй-ка* 'so gib doch' (auch bei der 1 SgPIPräs., einen konjunktivischen Sinn verleihend, wie *посажу-ка* 'ich will setzen'); *здѣ-ка* 'hier'; *нѣ-ка* 'nun' usw.“ Kõik ülemal esitatud läänemere-sm. ainsuse ja (harvad) mitmuse 2. isiku puhtad imperatiivijuhtumid (näit. ing. *etsik*, ains., *küsiükäk* mitm.) kui ka ains. ja mitm. 1. isiku soov- või kehtusvormid (niisugused nagu vadj. *läheņko, läheņko*) lasevad endid nii seletada, et nende rõhutav partikkelosa on venest laenatud. Seda kinnitab ms. see asjaolu, et nad on kõige otsesemalt vn. *-ka*-partiklise keelendiga tõlgitavad, näit. vadj. *avitakka* — vn. *помогѣ-ка, каѣсоѣ* — vn. *посмотрѣ-ка, läheņko* — *пойдѣ-ка*, ing. *annag* — vn. *дѣй-ка* karj. *чуѣtakko* — vn. *подождѣ-ка*, murd. *-ko*, veps. *gođiškek* — vn. *позодѣ-ка* jne. Vn. *-ka*-, *-ko*-partikli ja läänemere-sm. *-(k)ka*-, *-(k)kä*-, *-(k)ko*-, *-(k)kõ* ühendamiseks vokalism raskusi ei tee, kui arvestame keeliti läänemere-soomes sündinud lõppkadu (veps. ja ing. ning vadj. murded), laenliite kohanimist siinsele vokaalharmoniale ja *a - o* (resp. *ä - ö*) vahelduse vene murdeist seletumise võimalust. Viimane vokaalivaheldus siiski võiks vähemalt osalt olla ka läänemere-soomes tekkinud (vrd. sm. *eikä* ~ ing. *eiko*, sm. *kurikat* ~ vepsL *kurikod* vaheldusi, mida teatavas suhtes saaks seletamisel võrdluseks kasutada). Ootuspärane on läänemere-soomes *-kk-* (see vepsas > *k*), kuna paiguti esinevad (ing., osalt vadj.) *-k-*lised kujud võiksid seletuda käsitledava laenainese liitelise, partikkelliku, kuluma kalduva iseloomuga (vrd. *kaikki* > ing. *kaik* ~ *kajg* ~ *kajg* ~ *kai*).

Nii siis, kokkuvõtteks öeldes, käesolevad read tühjenda-vale ainekäsitelule pretendeerimata on loodetavasti suutnud näidata, kustpoolt tuleb otsida idapoolsete läänemere-sm. keelte rõhutava käskkõne liitpartikli algupära. Läänemere-sm. keelte imperatiivitunnusesse see *k(k)*-element ei kuulu, ja oma liitpartiklit selles leida pole alust, kuna slaavipoolsed eeskujud on käegakatsutavalt lähedased. Võrdlemisi laiad levingust hoolimata käsitledav imperatiivituup kindlasti mitte pole vana, algsomeaegne, vaid ta on laenunud eraldi eri sugukeelisse.

J. Mägiste.

EKS-i Keeletoimkonna viimastest otsustest.

Meie kirjakeel on eriti viimastel aastakümnetel kiiresti arenenud. Oma silmaga oleme võinud näha, kuidas esialgse „Õigekirjutuse-“ (1918) ja hilisema „Õigekeelsuse-sõnaraamatu“ (1925, 1930) mõjul aasta-aastalt meie raamatute, ajalehtede ja ajakirjade keel ikka ühtlasemaks ja ühtlasemaks on muutunud. Tahes-tahtmata peame tunnustama, et põhijoontes meie kirjakeel on omandanud juba enam-vähem kindla kuju.

Ometi on igas kujunevas keeles rida pisiküsimusi teataval muhenemisajajärgul veel lahtised. Et sellistes küsimustes aja jooksul selgusele jõuda, on tavaliselt neist lubatud tarvitada esialgu nii üht kui teist vormi, kuni lõpuks üks võistlevaist paralleelkujudest omandab ülekaalu teise üle ja pääseb täielikult valitsema. Meiegi keeles on rida selliseid lahtisi vorme. Nimetada võiks siin näiteks võõrsõnade ortograafiat, mis pole veel suutnud küllaldaselt kindlaks kujuneda. Samuti võib mainida ka niisuguseid üksikküsimusi, kus tegelik tarvitamisviis tunduvalt erineb seni fikseeritud normidest.

Viimaseil Keeletoimkonna koosolekuil käesoleva a. aprillis ongi püütud selliseis küsimusis seisukohta võtta. Järgnegu alamal lühike ülevaade Keeletoimkonnas käsitlusel olnud küsimusist ja vastuvõetud seisukohtadest.

Nagu eespool märgitud, on meie võõrsõnade kirjavaiisis seni puudunud küllaldane ühtlus. Ühelt poolt on püütud võõrsõnu kohastada meie hääldamisele ja neid ka vastavalt transkribeeritud, teiselt poolt on aga katsutud ka silmas pidada võõrsõna päritolu ja sedagi arvestatud võõrsõna kirjutamisel. Nii oleme seni tarvitanud ühelt poolt *effekt*, *appositsioon*, teiselt poolt aga *defekt*, *opositsioon* jne. Sellist ebahühtlust võõrsõnade õigekirjutuses aitab kahtlematult vähendada järgmine E. Muugi esitatud ja Keeletoimkonna poolt vastuvõetud otsus: „Tuleks lõplikult fikseerida, et võõrsõnad alluvad vältete märkimise osas täiel määral eesti ortograafilisele süsteemile. Seega tuleks vastavalt tegelikule hääldusele ühekorde sisekonsonandiga kirjutada sõnad nagu: *afekt* (pro *affekt*), *afiinne*, *afirmatiivne*, *afišš*, *afrikaat*, *aglomeraat* (pro *agglomeraat*), *agregaat*, *agressiivne*, *aklimatiseerima* (pro *aklimatiseerima*), *akrediteerima*, *akumulaator*, *akord*, *akusatiiv*, *apertseptioon*, *aplitseerima*, *apositsioon*, *atraktsioon*, *atribuut*, *bager*, *bruto*, *neto* jne.“

Teataval määral eelmisega seoses on ka teine küsimus, milles seni kindel seisukoht puudus. See on nimelt võõrsõnadest esinevate häälikute *f* ja *š* vältete märkimine. Seni oli Õigekeelsuse-sonaraamatus tarvitusel *duš* — *duši*, tegelikkudes keeleõpetustes (Muuk, Puusepp) aga *dušš* — *duši*, *žiraff* — *žirafi*. Selguse mainitud küsimusse toob Keeletoimkonna otsus: kirjutada *f* ja *š* kolmas vältede kahekordselt ja teine vältede ühekordselt. Tuleb seega siis tarvitada: *šeff* — *šefi*, *dušš* — *duši*¹.

Küsimuseks, mis enam kui eelmine riivab meie keelepruuki, on nimelt sõnalõpu klusiili tarvitamine ainsuse nimetavas selliseis sõnana nagu: *kompvekk*, *piiskopp*, *kollett* jt. Õigekeelsuse-sonaraamatus ja ka hilisema aja keelepruugis on siin tarvitusel olnud ka nimetavas kahekordne tugev klusiil. Kuna käänamiselt niihästi need sõnad, kus sõnarõhk on esimesel (näit. *pankrott*), kui ka sõnad, kus rõhk on teisel silbil (*kompott*, *rakett*), täiesti kokku satuvad, siis on siin selles tüübis käänamise seisukohalt kahekordse tugeva klusiili tarvitamine ka küllaldaselt õigustatud².

Kui aga hääldamise seisukohalt samale kahe silbilistele laensõnade tüübile läheneda, siis on ilmne, et siin sõnalõpu klusiil pole mitte ülipikk, nagu neis sõnades, kus pearõhk on teisel silbil, vaid poolpikk. Meie ortograafilise süsteemi kohaselt tuleks poolpikka klusiili sõna lõpul märkida ühekordselt (vrd. *vikat*, *härnat*, *saunik*, *mõisnik*, *siirup*). Sellest seisukohalt lähtudes tuleks meil kirjutada: *piiskopp*, *kompvekk*, *kollett*. Käänata tuleks aga neid nagu vastavaid maastik-tüüpi kuuluvaid sõnu. Ainsuse osastav ja teised käänded püsiksid seega endisel kujul: *piiskoppi*, *piiskoppide*, *pankrotti*, *kompvekki*, *kolletti* jne. (vrd. *maastikku*, *maastikkude*). Hoiduda muidugi tuleb selle eest, et me sel korral, kui tarvitame neis sõnades ainsuse nimetava lõpul ühekordset klusiili, ei vahetaks seda sõnatüüpi teiste poolpikka klusiiliga lõppevate sõnadega, mille ainsuse osastava lõpp on *-t* (*reket* — *reketit*, *siirup* — *siirupit* jt. vastavad I ja II silbivälitel olevad sõnad).

Ka Keeletoimkonnas läksid arvamused selle tüübi sõnalõpulise klusiili märkimise kohta lahku. Lõpuks jõuti seisus-

¹ *F* ja *š* vältete märkimist meie keeles võiks ehk osaliselt võrrelda tugevate klusiilide *p*, *t*, *k* vältete märkimisega. Vrd. *vakk* — *vaka* ja *šeff* — *šefi*.

² Võrreldagu eelmisele lisaks veel sõnatüüpide *pankrott* — *pankroti* ja *rott* — *roti*, *apteek* — *apteegi* ja *tääk* — *täägi*, *kontsert* — *kontserdi* ja *part* — *pardi* käänamist.

kohale, et lubatuks tuleks pidada niihästi *piiskopp, kompvekk, pankrott* kui ka *piiskop, kompvek, pankrot*, kusjuures enam-eelistatud kujudeks oleksid just viimased, s. o. *piiskop, kompvek* jt.

Üheks küsimuseks, mille üle varemgi on sõna võetud (vrd. E. Nurm, Eesti Keel 1929, lk. 106-108 ja 1930, lk. 34), on ainsuse osastava lõpu tarvitamine sõnatüübis *kilo, kino, koma*. E. Muuk oma vastavas ettepanekus Keeletoimkonnale märgib seda järgmiselt: „ÕS-s on ühelt poolt [seda] *klubi*, [seda] *emu* (lõputa osastav), kuid teiselt poolt [seda] *kilot, kinot, dogit, komat, ponit* jne. (*t-lõpuline* osastav). Kas poleks kohasem ühtlustada ning igal pool jätta ära osast. *t-lõpp*?“

Keeletoimkonnas võetakse selles küsimuses üksmeelselt vastu seisukoht: üldiselt soovitamaks pida ainsuse osastavas vorme [seda] *kilo, kino* jne. Erandlikult selgusetuse vältimiseks lubatakse ka *kilot*, nagu on lubatud *igat, sadat* jne.

Edasi märgib E. Muuk oma keelelistes ettepanekutes, et ÕS-s on ühelt poolt *rass* (mitte *raass*), *grimass*, teiselt poolt aga *inspektriiss* jt. Keeletoimkond otsustabki siin ühtlustada ja tarvitada *benefiss, inspektriss, direkttriss*. Mis aga puutub sõnadesse *poliis* (ÕS-s *poliiss*), *eskiis, kapriis, serviis*, siis otsustab toimkond siin jääda senise keelepruugi juurde ja tarvitada neid eespoolesitatud kujul.

Järgnevad võõrsõnade õigekirjutust puudutavad küsimused ei käsitle enam võõrsõnade rühmi, vaid üksikute võõrsõnade ortograafiat — ja sellepärast olgu alama antud nende loend ühes vastavate Keeletoimkonna otsustega.

Nimelt otsustas Keeletoimkond tarvitada:

- 1) *lojaalne, rajoon* (mitte *loiaalne, raioon*),
 - 2) *apareil* (mitte *aparell*),
 - 3) *faktuur* (mitte *faktuura*),
 - 4) *aeroplaan* (mitte *aeroplan*),
 - 5) *dofään* (mitte *dofeen*),
 - 6) *brahma, budha* (mitte *braama, budda, buddha*),
 - 7) *agént, agéntide* (mitte *ágent, ágentite*),
 - 8) *diftong, diftongide* (mitte *diftongite*) ja
 - 9) *lombard* 'pandimaja' os. *lombardi* (mitte *lombardit*).
- Paralleelselt lubati tarvitada *ataak* ja *atakk* (vrd. *bi-vakk, barakk, barokk*), *bravo* ja *braavo*, *kliiver* ja *klüüver*, *liira* (om. *liira*) ja *liir* (om. *liiri*).

Paiats 'veiderdaja, vigurimees' kõrval otsustati lubada ka vormi *pajats* tähenduses 'kannataja narr, traagiline tüüp tolana'.

Eelistatumaiks otsustati pidada vorme *poliitika*, *poliitiline*, *poliitik*, *martsipan*, *pamflett*, kuna lubatud oleksid nende kõrval vähem-eelistatud vormidena ka *politika*, *politik*, *politiline*, *martsipaan* ja *pamfleet*.

Soome sugu rahvaste nimesid otsustati hääldada ja kirjutada eestipärasemalt. Tarvitada tuleb seega *óstjak* (pearõhk esimesel silbil, mitte *ostjakk*), *vótjak* (mitte *votjakk*), *vóguul* (mitte *voguul*) ja *súrjan* ehk *súrjalane* (mitte *sürjään*).

Nagu eespoolantud ülevaatest võib märgata, on viimaste Keeletoimkonna otsustega püütud peamiselt ü h t l u s t a d a ja l i h t s u s t a d a võõrsõnade kirjutamist.

Teine osa Keeletoimkonna otsustest ei puuduta enam võõrsõnu, vaid sisaldab seisukohavõtte üksikute morfoloogiliste ja ortograafiliste küsimuste kohta.

Laiemaulatuselisem seda laadi küsimustest on umbisikulise tegumoe tunnuse *-da-*, *-ta-* tarvitamine ühesilbilistes pikavokaalsetes ja diftongilistes tüvedes. Meie grammatikud (Muuk, Puusepp) tarvitavad siin järjekindlalt *-da-* tunnust (*jäädakse*, *treidakse* jne.), Õigekeelsuse-sõnaraamat esitab teatavaid sõnu (*kaema*, *muuma*, *naima*, *näima*) *-ta-* tunnuselistena.

Keeletoimkond, arvestades peamiselt tegelikku pruuki kahtlusaluseis sõnus, jõudis pärast pikemaid harutlusi järgmiste seisukohtadeni:

Sõnus *naima*, *näima* tuleks tarvitada samuti nagu teistski *saama*, *võima* tüüpi sõnades ainult *-da-* tunnust (*naidakse*, *näidakse*, *naidud*, *näidud*, *naidama* jne.).

Sõnus *kaemia*, *treima* tarvitada ainult *-ta-* tunnust (*treitakse*, *kaetakse*, *treitud* jne.).

Sõnus *muuma*, *määma* lubada paralleelselt nii *-da-* kui *-ta-* tunnuse tarvitamist (*määdakse* ehk *määtakse*, *muudakse* ehk *muutakse* jt.).

Sõna *täima* asemel soovitatakse tarvitada *täidima*; kui aga siiski tarvitada vähem-eelistatavat vormi *täima*, siis tuleks siin tarvitada *-ta-* tunnust (nii kui sõnus *treima*, *kaema*).

Samuti kui eelmises, on tegelikku keelepruuki silmas peetud ka järgnevas, nimelt *kellede*, *milled* tarvitamise küsimuses. Teatavasti on meie grammatikates kui ka Õigekeel-

suse-sõnaraamatus sõnadest *kes, mis* antud ainult ainsuse vormid. Tegelikuses on aga tihti tarvitatud neist sõnust ka mitmuse vorme (peale nimetava ja osastava). Seda arvestades otsustaski Keeletoimkond lubada sõnadest *kes, mis* ka mitmuse vormide *kellede, millede, kelledesse, milledesse* jne. tarvitamist, kus mõtteselgus seda nõuab.

Adverbiaalse inessiivi küsimus on olnud meil varemgi kõne all (vt. Eesti Keel 1925, lk. 70, Ploompuu kirjutis). Õigekeelsuse-sõnaraamatus on see kord tugevaastmeline (näit. *'harkis, [rist-]'loodis, [minu] 'seltsis* jne.), kord nõrgaastmeline (*kimbus, kündis, lõssis* jne.). E. Muuk soovib siin igale poole ühtlustada tugev aste. Keeletoimkond leiab aga, et seda seisukohta ei saa üldistada kõikide sõnade kohta. Küsimuse reguleerimisel tuleb arvestada keelepruuki ja autori soovi. Üksikuil juhtudel võiks tarvitada tugevat astet (nagu: puud on *raagus*, nad on *pelgus*, nina *kookus*, mees on *vintis*, silmad on *aikus*, mokad *pruntis*, jalad *harkis* jt.), kuid samuti on juhtumeid, kus ainuvõimalikuna esineb nõrk aste (nagu *nurgas, aias, kohas, jalas, korras, hauas, hulgas, paigas* jt.). Kuna küsimus puudutab paljusid sõnu, siis teeb Keeletoimkond siin ainult põhimõtetelist laadi otsuse, soovitades tugevaastmelist adverbiaalset inessiivi kordadel, kui seda soodustab tegelik keelepruuk.

Paralleelvormidena lubatakse tarvitada:

- 1) *kuivõrt, sedavõrt, niivõrt* kõrval ka *kuivõrd, sedavõrd, niivõrd*;
- 2) *kummatagi* kõrval on *kummatigi*;
- 3) *juga* (om. *joa*) 'Wasserfall' kõrval ka *joa* (om. *joa*, os. *joad*), mis õieti algupärasem (vrd. sm. *juva*);
- 4) *vaal* kõrval *valaskala* (mitte aga *vaalaskala*);
- 5) *minia* kõrval ka *mini* (om. *mini*);
- 6) *haug*, om. *havi* kõrval ka *haug*, om. *haugi* (vrd. *taud*, om. *taudi*).

Arstiteadusliku oskussõnana on tarvitusele tulnud sõna *lahus*, seesütl. *lahases*. Otsustatakse selle sõna kõrval lubada adverbina tarvitada ka vorme: sisseütl. *lahasse*, seesütl. *lahas*, seestütl. *lahast*, mis rahva hulgas enam tuntud.

Orb (om. *orva*) 'nišš' sõnakuju asemele, mis võiks segi minna sõnaga *orb* (om. *orvu*) 'vaeslaps', peetakse tarviliuks võtta sõna *orv* (om. *orva*).

Et sõnad *ja* ning *jaatama* oleksid kooskõlas, otsustatakse *ja* (=jah) asemel võtta tarvitusele *jaa*; see võimaldaks ühtlasi jaatust märkivat määrsõna eraldada sidesõnast *ja*.

Ka sõnaalgu *h* tarvitamisel puudub meil seni täieline ühtlus. Õigekeelsuse-sõnaraamat annab paljudes sõnades *h*, kus tegelikus keeles tihti sõnu tarvitatakse ilma *h*-ta. Tegelikule keelepruugile vastu tulles otsustabki Keeletoimkond ilma *h*-ta sõnaalgul kirjutada järgmisi sõnu: *aampalk*, *angeldama*, *ork* (om. *orgi*), *uisapäisa*, *ärtu* 'mast kaardimängus', *elling* 'laevaehituse töökoda' ja *ässitama*.

Mitte küll mingi otsusena, kuid Keeletoimkonna seisukohana olgu siin esitatud ka toimkonna arvamus *austatav* — *austatud* küsimuses. Nimelt on meil viimasel ajal hakatud vääralt tarvitama *lugupeetav*, *austatav* härra' jne. *lugupeetud*, *austatud* härra' asemel. Umbisikulise tegumoe mineviku kesksõna ei tähenda siin mitte, et tegevus on minevikus sündinud ja lõppenud, vaid et see on jätkuv ja maksev ka praegu. *Lugupeetud* isik on see, keda on lugupidamise vääriliseks peetud ja peetakse (vrd. ka armastatud, vihatud inimene jt.), *lugupeetav* aga — autoriteetne, prestiiži omav. Seega tuleks tarvitada nagu varemaltki *lugupeetud* koosolijad, *austatud* härra jne.

Lõpuks võiks küsida, mis suunas on arenenud Keeletoimkonna töö ja mislaadsed on esitatud seisukohad. Nagu otsuste jälgimisel võis märgata, on silmas peetud peamiselt kahte põhimõtet: on püütud ühelt poolt rohkem süsteemi ja reeglipärasust tuua meie kirjaviisi ja teiselt poolt katsutud enam arvestada tegelikku keelt. Viimaste otsustega on antud eluõigus paljudele vormidele, mis küll olid tegelikult tarvitusel, kuid puudusid Õigekeelsuse-sõnaraamatus (kuna nad veel puudusid või olid haruldased selle ilmumatahakkamise ajal a. 1923). Muidugi on ühenduses nende otsustega tulnud juurde hulk paralleelvorme, kuid praegusel keele arenemisastmel on need siiski esialgu paratamatud.

A. Kask.

Märkmeid „EKS-i Keeletoimkonna viimaste otsuste“ kohta.

Aprillikuu keskel s. a. pidas EKS-i Keeletoimkond 3 koosolekut, kus otsustamisele võeti mõnesuguseid keeleküsimusi. Senini (maikuu lõpuni) ei ole neist otsustest avalikult midagi lähemalt kuulda olnud. Alles eespool A. Kase poolt esitatud kokkuvõtlik ülevaade tutvustab esimesena avalikkust mainitud koosolekuil tehtud otsustega ja võimaldab pilku heita nende sisusse.

Meie arenev ning korralduv keel vajab kahtlemata veel mõnedeski vormi üksikasjus täpsustavaid sihtjooni. Neid elava keele loomulikke tarbeid tuleb aeg-ajalt ikka jälle rahuldada. Sealjuures tuleb muidugi silmas pidada, et iga korraldussamm oleks lüli-lülilt kooskõlastatud nende alustega, mis on keeles juba püsivaks saanud ning leitud ots-tarbekohased olevat. Just seesugusel teel on meie kirjakeel pikapeale ikka enam kujukindlust võitnud. Sellesuunalised fikseeringud on nii siis aina tervitatavad. Näit. on kindlasti kasu toonitamisest, et *š* ja *f*-i kolmas välde kirjutatagu kahekordselt ja teine välde ühekordselt, nagu see keelepraktikas on viimaste aastate kestel nende ridade kirjutaja kaasaaitel enamalt jaolt juba tarvitusel olnudki.

Küll aga saaksid keeletarvitajaile häirivaks niisugused seisukohtade dekreeteeringud, mis ei suuda endasse haarata kogu fikseeritavat küsimust. Säherduste EKS-i Keeletoimkonna otsuste seast oleks mainitavam see, mis määrab, et „võõrsõnad alluvad väldete märkimise osas täiel määral eesti ortograafilisele süsteemile“. Ei ole nimelt sugugi isenesest mõistetav, et õige oleks hääldada *afekt*, *afiinne*, *afirmatiivne*, aga mitte *affekt*, *affiinne*, *affäär*... Ja üks järgne ehk kõnealuse otsuse põhjal, et küllap tuleks kirjutada nüüd ka *paraleelne*, *anuleerima*, *imobiil*...? — Samuti puudub tabatav alus otsusel, mis käsib kirjutada *benefiss*, *inspektriss*, aga *eskiis*, *serviis*. Aga kuidas kirjutada näit.: kas *frontispiss*, *frontispiis* või *frontispiüss* — see kõik jääb lahtiseks.

Hoopis läbikaalumatult on esitatud otsus aga *piiskopp*-tüüpi sõnade kohta. Täiesti ekslik on väita, „et siin sõnalõpu klusiil pole mitte ülipikk...“, vaid poolpikk“. Tõepoolest aga on klusiil siin ainult ülipikk, milles on ju kerge veenduda vastava mõõtmise teel, kui ei olda muidu selgusel (võrreldagu *k-d* näit. sõnus *taldrik* ja *kompvekk*, *t-d* sõnus *vikat* ja *kotlett*). Kui aga ollakse (eksiviisil) arvamisel, nagu oleks *p* näit. sõnas *piiskop* poolpikk, siis tuleb teda ka käänata vastavate sõnade (*sinep*, *reket*, *kaustik*) taoliselt — os. *piiskopit*, mitm. om. *piiskopite*, os. *piiskopeid* jne., mitte aga nii, kuis nõuab seda EKS-i Keeletoimkonna otsus. Nii siis järgneb, et kõnealust asjata kahekujuliseks tehtud nominatiiviga sõnadetüüpi — *piiskop*[*p*], *kotlett*[*tl*], *kompvekk*[*kl*] —, mis meil tänini hääldamisele vastavalt püsivalt õigesti on kirja pandud, ähvardab täieliku segipaiskumise hädaoht nii ortograafiliselt, morfoloogiliselt kui ka foneetiliselt.

Samuti ei leidu piisavat põhjust muuta mõnesuguste üksiksõnade kohta stabiliseerunud ortograafiat. Muuseas ei saa õigustada sõnakujusid *rajoon* ja *lojaalne*. On ju tänini meil kehtivad vormid *raioon* ja *loiaalne* eestis kodunenud venekeelsete tähevastete najal ja omavad sellest meil eluõigust. Kui aga soovitakse neid prantsuse sõnu nüüd otsesest allikast laenata, siis peaks nende kuju olema: *rejoon* ja *luajaalne*. Ja millega tahab EKS-i Keeletoimkond õigustada ajalooliselt põhjendatava ning tänini meil esinenud sõnaalgulise *h* ärajätmist sõnus *hangeldama, hässitama* jt.? Pigemini siis juba *ääl* (pro *hääil*).

Meie ortograafiat kõigutavaks tuleb pidada ka rohkete paralleelvormide juurdetoomist (näit. *bravo* kõrval mitte algeelne ega eestiline *braavo, liira* kõrval ei kuskilt pärinev *liir, muutakse* ja *muudakse*). Liiga kergelt on üle libisetud ka *kino*-tüüpi sõnade piirkonnast. Liialdatud on ms. toonitamine, nagu oleks väärd öelda „lugupeetav, austatav härra“.

A. Kask väidab küll: „on püütud ühelt poolt rohkem süsteemi ja reegli parasust tuua meie kirjaviisi ja teiselt poolt katsutud enam arvestada tegelikkuse keelt“, aga nagu käesolevaist märkmeist selgub, ei ole EKS-i Keeletoimkond neid kiiduväärseid eesmärgi oma viimastel koosolekutel tihtigi mitte taotelnud.

J. V. Veski.

Murdetekste Väandrast.

1. tõnnivaak.

Kuuldeline tekst Lüüste külast. Jutustaja Ants Schmidt, 78 a. v. (1932).

paḡg ol̄ ja paḡgè sēs ol̄ kirn ja kirnū sēs ol̄ lihatükka, vōitükka, küinlatükka, raha, kiḡdad, tanud ja pisiḡkesed lapsè rīded, mis tõḡnile maksūks vīdud. mõni rākkis, et tõḡnivaak olnd tari kaḡ. siḡna paḡdud rīdid ja pūksa ja kõikki, mis tehtud, — tõḡnile kiḡḡttuseks. tõḡ olnd ikke üks saḡt kurat. tõḡnile tehtud olut̄ ia. lauldud, et „tõḡ üppa, tõḡ kaḡga, tõḡ oija lehmad ä!!!“

peremes-perenaist and tõḡnile tõnise päe sākki. tõḡnivaak olli neil aittas. meije lõḡkusime tõḡnivaakka ä ja jäemè kõik õhtuks aigeks. vanaema paḡd kārdid ja üiles, et üks paha asi käib teije ümmer: tõḡ pinab teid taga. sis

võetti vana pudeli põhe, pañdi tõva sisse, kase küllest võetti taela või käsna, sis pistetti võvle tikuga tuli oisa, sellega sis ohverdati ja viidi tõnnile maksu. — sjs saemè meie lapsèd õhtuks jälle kõik teõveks.

2. tülispask.

Enalesed olnd enamal. tülekèrd tulnd ja keruttand enamal kõik saod puruks. vanal a gal naestèl olnd pušsid ja üks vèsand pušsiga tülekèru, tülispasa sisse. tülispask leñnand õhku viü! viü! ja enalesed läind koõd, ema ol telgi es kanõast kudumas ja rakkind, et tõe pere tat olnd suñnd.

Üles tähendanud Juhan Arike.

Murdetekste Kodaverest.

1. kuõa tu¹ liñnà koõston tuñnišsajas kàis.

Kuuldeline tekst Ranna vallast, Tossumetsa külast. Jutustaja Villem Treial, 56 a. v. (1932).

kui kaõrina mõisa rehèd põlèma lãksid, sis õli külta suadud, et vanà tu¹ õllud esimene nägija tulegahju. no, sjs viadut tämä koõsto. no, koõston küsittud, et „kui vanà sa õlèd?“ tu¹ üelnud, et: „minà õlèn naeses nell uassat vanèm“. — „no, agà kui vanà si naenè onè sjs?“ — „no, naenè, sjs onè jälle karjanaeses kaks uassat vanèm“ — „no, kui kauvà sa siäl mõisan õlèd õllud sis?“ — „no, nõñnà sa-mà kauvà kui kubjaski, et me kubjaga ühè vanused, et si uassat kaks tõene dõseses vanèm nuãrem, agà ikkè ühè uassa lapsèd sellegiõaräs.“ no, sjs: „mešsà tulegahjus tiadãd, et kas sa tulè akkattus nägid?“ — „meks, nägin kül!“ — „no, kõnèle, mešsàs nägid siäl!“ — „no, esitte kõhè akkas olvis tuld väljä ajãma — nõñnà gu toros, ja vimãtte lãks sũremaš, vimãtte lãks nõñna gu tulèga“ — „no, kas sa kedãgi inimes nägid siäl tulè jũrèn kuã?“ — „meks, nägin kül,

¹ tämä nimi õli kustà, agà kutsutti tu¹; si jãe nigũ lapseõlve ellittuse nimi tõmãle vanãgi põlve evèsi.

et poesikkese koõnäd, nõd jũksid õmber tulè ja kisendid nõõnã_gu elãjãd. — „et kas üksi nägid, vai mõni mü vjl nägi?“ — „noh, meks, me nägimã lænaga ka:hekkeisi, et lenã vjl ehmãtti ärä, ja lei tãl sides lasti, ja læks tigi kalda piãle, ja pasandi siãl nõõnã_gu volises — kuõni õõmogoni.“

si lugũ sjs pitkemãlt enãm ei lähã. sjs onè i:see-neseski mõissa, et sellè juttũ piãle jãetti kũsimised i:see-neses mahã.

Õles tähendanud August Tamm.

2. Kas kuu või pãev?

Kuuldeline tekst Tossumetsa külast. Jutustaja Villem Treial, 56 a. v. (1932).

minã õhegõõra tulin õlè õõra karjamuã. siãl õli õvã õlk elãjid ja karjõõsid kuã miiltũ tũkki. õks karjõs juokseb minũle vaõsa ja kũsib, et kũlè, kas sinã tiãdãd selges õõldã, mestã siãl taõvan praegu onè, et meijè læksimã rtdlemã, et si tõenè karjõs õõleb, et sinã õlèd kodomõnemisegã kauões jãnuõd, et enã, valãtta, kui kõõgel jubã kũ onè. agã minãn usũ, minã aõvan, et sjs on pãev vjl praegugi, et sjs ei õlègi kũ. õõle sinã kũlãmõs, kũmmas ta õige onè. no minã õõlsin, et kui_de isè õmarvahel etã tiãdã mestã_õ, kũ vai pãev, et egã minã en õlè teijè talõ mõs, et minã sjs tiãdãn, mestã teil sijn onè, pãv vai kũ, et õlès ma õmã kodõ õlèma, sjs siãl minã tuõnnèn kũl ärä, agã sijn minãn tiãdã kedãgi, kũmmas ta onè, kas pãv vai kũ. ja sedãvõisi esimã suãgi õige õtsã piãle; kigi esimã tiãdã tãmãdã selges, õks aõvas õst ja tõenè tõis. minã õmas mõõtlès aõvasin este kuã, et tãmã ikkè on pãv, agã kui nõvãd nõ egãõõks isemũdu aõvasid, lein minã kuã kaõtlases. eõnè_gu kodõ saèn, sjs kũõsin naesè kães ja sellebiãle saèn naesè kães vjl sõemãtta, ja tãmã nimeõtãs minũda peris jaburãs, et sinaõ õõska enãm kũ egã pãvã vahel vahet tehã. nõ, õli_da kũmmas_ta õli, agã naesele piãv õigõus aõma. jah, vai sjs muedõ elãdã suãb!

Õles tähendanud August Tamm.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Koosolek 23. okt. 1932.

Esimeses ettekandes „Põhi- ja peamuudetest ning *d-* (*-de-*) ja *i*-mitmusest keeleõpetuses“ lähtub õpet. Ad. Jürgens vastilmunud A. Möller'i eesti keeleõpetusest muulastele ning juhib tähelepanu mitmele meie keeleõpetuste puudustele üldse. Kõneleja selgitab põhi- ja peamuudete liiga suurt arvu, mis raskendab õpetamist, ning soovib seda vähendada miinimumini. Nimetused *d-* (*-de-*) ja *i*-mitmus olevat õpilastele eksitajaks, mis tuleks kõrvale heita ja mille asemele tuleks tarvitusele võtta nimetused omastavaline ja osastavaline mitmus. (Ettekande suuremat osa vt. EK-s 1933, lk. 13, „Keeleõpetuslikke küsimusi“, teist osa edaspidi.)

Koosoleku juhataja prof. J. Mägiste juhib tähelepanu õpetajate puudumisele koosolekult, kellele ettekanne võiks olla just kasuks. See tuleks neile avaldatult kättesaadavaks teha. — Ettekande puhul tuleb mainida head tungi lihtsustamise poole. Iga meie keeleõpetus just pea- ja põhimuudete süsteemis erinebki teistest, need meie rohke grammatikakirjutajate pere „ülevälpidajad“ ongi. Ka omastavaline ja osastavaline mitmus oleksid õiged nimetused, kuna *i-l* on ainult keeleajalooline väärtus.

Üliõp. V. Noot: Illatiivi ei või peakäänete hulgast välja jätta, sest selle käände moodustamine on väga raske.

Prl. Jürgens: Illatiiv on küll tähtis, kuid mitte iga sõnatüübi juures. Ta pole ikkagi peakääne selle sõna otseses mõttes, vaid tuleks eraldi võtta. Kahest peakäändest jätkub.

Hr. Noot: Illatiiv võib ka kolmandana esineda, millega juhitakse temale tähelepanu ja pannakse talle tarvilist rõhku, kuigi tal on eriline seisukoht kahe käände kõrval. Sellest on kasu olnud koolis õpetamisel.

Prl. Jürgens: Kaks käänat peab igaast tüübist teadma. Teise mõõdupuu juures võib neid rohkem tulla.

Hr. A. Tiitsmaa: Nimetus osastavaline palju ei aita: leitakse uus pääsetee vigade tegemiseks, tulevad vormid *õlgile, poegile*, mida küll nüüdki esineb.

Prof. Mägiste: Illatiivi tuleks teisiti rõhutada. Mitmuses näit. *jalusse* jt. — need on keeleuuenduslikud vormid, mida kui harva esinevaid ei saa võtta peakäändeiks üleminekuajal.

Teises ettekandes „Lõuna-eesti personaallõppude uurimisest“ käsitleb prof. J. Mägiste Turu ülikooli prof. Niilo Ikola' teost „Eteläviron verbien persoonapäätteistä“, mis on koostatud peamiselt Akad. Emakeele Seltsi kogude põhjal. Viimastele on see saanud tuleprooviks. Tulemused näitavad ms. eba-järjekindlust transkriptsioonis. Kõneleja juhib tähelepanu teose puudustele ning käsitleb eriti küsimusi, mis nimetatud uurimuse järele on veel jäänud lahtisteks. (Ettekannet vt. osalt „Virittäjä“ 1932, nr. 4, lk. 413—417.)

Koosolek 6. nov. 1932.

Tallinna nime küsimus.

Päevakorras hr. A. Tiitsmaa ettekanne „Kas Tallinn või Tallinna?“, kuna teine ettekanne lükatakse koosoleku lõpul edasi pikalelänud vaidluste tõttu.

Referendi järgi on pealinna nimi olnud meil tülikäsimuseks 8 viimase a. jooksul. Tegelikult on tarvitusel enamasti *Tallinn*, eriti Tallinna eneses ja Põhja-Eestis, ametiasutistes (kaitseväe, politsei) ka üle-eestiliselt. Õigekeelsuse rakendajad nõuavad aga kategooriselt vormi *Tallinna*. [Tallinna ajakirjanduses esineb eranditult *Tallinn*, Tartu „Postimehes“ 1929. a. peale *Tallinna*. Põhja-eestlased tarvitavad kõnekeeles *Tallinn* või *Talin*. lõuna-eestlased Tartuga eesotsas *Tallinna* ning rahvakeeles ka *Tal'na (lin)*]. eL mõjul ja ametl. keele survele on ka *a*-line kuju osalt pääsenud tarvitusele. Seisukord toob esile proteste; vahetevahel ilmub teravaid kirjutisi ja vastuseid õienduseks, mis kordudes rikuvad meie õigekeelsuslikku kodurahu.

Ettekandja esitab selles asjas tehtud keelelised otsused:

I. EKS-i ja AES-i kohanime-komisjon, 27. IV 24 otsustades Eesti kohanime tarvitamisviisi võõrkeeltes ning määrates suuremate kohanime kuju, on jätnud ms. *Tallinn* ja *Tallinna* küsimuse veel lahtiseks (vt. EK 1924, lk. 28).

II. Jaanuaris 1925 on AES-i juhatus, vastuseks Pärnu-Tall. kitsar. raudteeval. järelepärimisele, ms. ette pannud senises nimestikus teha paranduse *Tallinna-Väike* pro *Tallinn-Väike* (vt. EK 1924, lk. 180—181).

III. Vastuseks Riigi Raudteevalitsuse järelepärimisele on AES-i juhatus ms. ette pannud senises ametlikus raudteejaamade nimestikus teha jaanimede õigekirjutuses paranduse ka *Tallinna* pro *Tallinn* (vt. EK 1925, lk. 82).

IV. Riigi Statistika Keskbüroole kohanime õigekirjutuse asjus vastuseks saadetud suurema nimestikus soovitatakse muude normaalkujude seas ka vormi *Tallinna* (vt. EK 1926, lk. 93—95).

V. Viimaks on asi kõnes olnud AES-i juhatuses 20. II 30, kus Teedeministeeriumi Raudteeosakonna soovil, kindlamat seisukohta avaldada pealinna nimetuse asjas, on otsustatud Vabariigi Valitsusele ette panna kindlaks määrata ametlikult pealinna nimetus *Tallinna* kujul (vt. EK 1932, lk. 94).

Need otsused pole leidnud igal pool nõusolevat vastuvõttu. Tallinna raudteejaamas ei saanud Raudteevalitsus kaua pidada silti *Tallinna*, vaid pidi selle kõrvaldama Teedeministeeriumi vastava ettekirjutuse põhjal. Ajalehed konstateerisid seda rahulolekuga.

On ilmunud ka seletusi, näit. Akad. Emakeele Seltsi poolt pikem seletus EK-s 1925, lk. 136, mille järgi meie keele põhireeglik on, et kohanimed, mis pole liidetud kohale vastava üldnimega (s. o. mis ei lõpe liitosaga *-järv*, *-saar*, *-jõgi*), esinevad alati *omastavas* käändes. Erandid on siin arvatud võõrkeelte mõjul sellest kõrvale kaldunuks (*Valk*, *Tallinn* jne.). — Sildi mahavõtmise sõnumite järele ilmus „Postimehes“ 1929, nr. 52 seletus lekt. Veski'lt.

1930 tekib uus vaidlus — E. Kirj. Seltsil hr. A. Vaga kui kunstiajaloo autoriga, kes nõuab kuju *Tallinn* allesjätmist oma teoses, mis ilmub EKS-i kirjastusel. Järgneb poleemika ajakirjanduses (vt. Pvl. nr. 269 ja hr. Veski vastust VM nr. 243), kus Vaga seisukohti pooldavad Tuglas, Palgi, kuid Veski omi Saareste, J. Roos. Viimased olevat arvanud, et Eesti kunsti ajalugu pakub uue nime propageerimiseks head võimalust. Hr. Veski väidab (VM

243), et ainuüksi *Tallinna* olevat põline rahvakeelne nimi. *Tallinn* ei loetavat liitsõnaks, küll aga *Munamägi*, *Saadjärvi* jne. Kui ka võtta eraldi *-linn*, siis *Tal-* ei ütlevat eestlasele midagi. Lisaks arvab ta, et meie ei kirjuta seda nime häälduslikult õieti. Kuna meie kirjaviisi on foneetiline, mitte ajalooline, tuleks õieti fikseerida see nimetus *Tallina*, *Talina* või *Tal'na* kujul (nagu *Kabina*, *Kulina*, *Räpina*).

Lisaks neile refereeritud mõtteavaldustele soovib ettekandja hr. T. omalt poolt vormi *Tallinn*, *Tallinna*-kuju rahvakeelsus olevat küsitav. Tuues rea vastuväiteid *Tallinna*-kuju pooldajaile, kahtleb ettekandja *Tallinna*-kuju üldises läbiviidavuses ning pooldab eP-s tarvitatavat kuju *Tallinn*.

Ettekandele järgnevad elavad läbirääkimised, mis esitatakse siinkohal lühendatult.

Õpet. A. Kask: Referent on kasutanud palju ainekku, kuid siiski pole asja põhjalikult kaalunud. Näit. ei nimetatud EKS-i Keeletoimkonna otsust, tunnistada ainuõigeks kujuk *Tallinna*. Ei ole ta ka võrrelnud pealinna nimetust teiste kohanimedega, sest siis oleks ta tulnud teissugusele otsusele. Nii peaksime ka muud kohanimed muutma nominatiivseiks: *Mustvesi*, *Vastseliit*. „Kaja“ järgi hiljuti võtnud Tall. Linnavalitsus tarvitusele uueduse *Tallinna*.

Hr. V. Minneste: Keegi postiametnik tegi Tallinnas statistikat 80 kirja kohta ning leidis, et neist 50 ümbrikku kandsid saatja aadressina nime *Tallinna*, 30 — *Tallinn*. — Peame püüdma lihtsuse poole. Alati gen. kohanimedes on reeglilik, *Tallinn*-kuju aga asjatu erand.

Koosolijate seast küsitakse keeleteadlaste arvamusi, mis ajast on tarvitusel *Tallinn* ja mis ajast *Tallinna*.

Prof. A. Saareste selgitab pikemalt pealinna nime hääldamist rahvakeeles kogu Eesti maa-alal (selle kohta vt. EK-s edaspidi prof. Saareste kaarti ühes vastava artikliga). — Ametiasutiste opositsioon on vähese tähtsusega. Tormi on äratanud ka eestistavad muudatused, nagu *Voldi*, *Baltiski* asemel *Tabivere*, *Paldiski* jm. Pikapeale ometi mõisteti neid ning lepiti. *Narova* asemel *Narva*, kui see oleks keskse tähtsusega nimi, ärataks samuti pahameelt.

Lekt. Veski: Liitsõna poolte sisu on siin kustunud, niisama kui *rätsep* pole enam *-sepp*.

Prof. Saareste: Konservatiivsus kohanimedes on arusaadav, sest siin on tegu harjumusega suurte hulkade juures. *Valk*, *Baltiski* kõigist reeglitest hoolimata on pidanud kaua vastu. See ei tähenda, et nende kuju ei peaks otsustama kompetentsed ringkonnad. Kõige tähtsam argument vastu on, et üks osa eestlasi analüüsib *Tal-linn*, osa nimetab teda lihtsalt *linn* (nagu iga linn läheduses), mis võib siin ka mõjunud olla. Kirjutamise puhul on meil isegi võimalik analüüsida *Tallinn* = *Taani-linn*. Mõlemad kujud on rahvakeelsed, mõlemad ametliku nimena võimalikud. Võiks otsustada emma-kumma kasuks, kui *Tallinn* poleks vastu reeglile, mispuhul pealinn moodustaks meie kohanimede seas erandi! Ja kui kahest rahvakeelsest üks on autoriteetide poolt valitud, siis, kui ka muud argumendid langeksid pooleks, oleks eelistatav kord juba valitu. Teine asi, kui me oleksime eksinud, kui valiku motiivid oleksid ära langenud ja kuj meil oleks

tegu mõne kõrvalisema koha nimega. Sellest otsusest igatahes ei peeta kinni prestiiži pärast, vaid sisulise veendumuse põhjal.

Lekt. Veski: Hr. Tiitsmaa käsitlus polnud teaduslik, vaid demagoogiline. Materjal on hoopis teissugune, nagu näitas prof. Saareste. Põhjendatakse ajalehtedega, kuid kogu rahvas on unustatud. Isegi oma kodumurre unustatakse, see on võrastav. Ajakirjanduses on toimetatud läbiotsimist, kuid see statistika võib rappa: seal esineb ka *summe* jms. Referenti pole juhtinud tõde, vaid tahe. Aavikust saan aru, et kõik kohanimed olgu nominaatiivis. Tiitsmaa toob segadust. Meil on gen-s mõnede välislinnadegi nimed, näit. *Mitavi, Vindavi, Varssavi, Peterburi*, nii muudeti *Riia*'gi. Poleemika jätkamise soovi puhul vastasid toimetused, et asi on muidugi selge, kuid muutmine oleks tülikas ja kulukas (tempelid ümber teha jne.). Tallinna linnaarhiiv on läbi uuritud, mis sisaldavat ainult nime *Tallinn*, sellepärast otsustatud pealinnas tarvitusele jätta senine nimetus. Kuid minul on T. Linnaarhiivi ametnikult kiri, kus on öeldud, et arhiivis ei esine kordagi nom. *Tallinn*, vaid nimi esineb ainult muudes käänetes, mille järgi ei saa otsust teha kummagi kasuks. Arhiiviametniku arvamus järgi võis see esineda mõlemat moodi. Nii siis baseerus Tallinna Linnavalitsuse seisukoht, mis pooldab kuju *Tallinn*, paljalt tema enda loodud alusel. Minu vastust Pvl. ei avaldanud. Pidi järgnema koosolek ühes minuga, millest pole teada, kas see on peetud või pidamata.

Prof. Saareste: Kirjakeeles läinud saj. keskel esinevad mõlemad, ei ole teada, kumb esines enne ja kumba on rohkem.

Lekt. J. Aavik: Võiks olla ka *Tallinn*. Miks peab reegel olema nii absoluutne? Rahvakeeles öeldakse ka: *Kuresaar* paistab, *Riig* paistab. Nominatiivne kuju on soovitatavam, ning kus vähegi võimalik, jäägu see püsima, näit. *Kuresaar, Riig, Valk* kindlasti. Tallinna puhul jään erapooletuks, soovitatan *Talin, -a*, et oleks kergem deklioneerida.

Prof. Saareste: Saaremaa murret ei saa võtta kirjakeele aluseks. *Kuresaar* kirjakeeles üldisemalt ei esine. Tuleks jääda otsuste juurde, kui pole väga kaaluvaid motiive nende revideerimiseks. *Riig* esineb murretes, mis on lätlaste naabruses. Valga meie pool on *Valga*, lätlaste pool võiks olla, kui soovitakse, *Valk*.

Lekt. Veski: Aavik ütleb, et ei maksaks kunstlikult taotella genitiivset kuju. Kuid käesoleval juhul esinevad mõlemad kujud, ja neist võtame selle, mis on reeglikohane.

Hr. Tiitsmaa: Miks ei võiks *Tallinn* olla *-linn*, nagu on *Munamägi* ja *Võrtsjärv*?

Lekt. Veski: *Pühajärv* ja *Emajõgi* on liitsõnad. Kui me sisus liitsõnalisust enam ei suuda tabada, tuleb sõna lihttühena tarvitada.

Hr. Tiitsmaa: Kui sõna esimene osa on tume, miks peab siis ka teine osa tume olema?

Hr. A. Siitam: Kas peaksid keeleteaduslikud põhjendused olema siin mõõduandvad? On olemas ametlik keel ja ametlik nimetus. Kumma järgi keeletarvitaja peab käima?

Prof. Saareste: Ametlik on muidugi riigivalitsuse otsus, mis käib üle. See ei puutu aga meisse, meie otsime tõde omaette ning jääme selle juurde, kuni Vabar. Valitsus pole asja lõplikult otsustanud.

E. E.

Kroonika.

Eelolevat.

Käesolev. suvel, 27. VI 1933 saab Tartu Ülikooli eesti keele lektor J. V. Veski 60 aastaseks. Oma põhjapaneva korraldustööga eesti õigekeelsuse alal on hr. Veski lähedal seisnud Akad. Emakeele Seltsi ülesannetele ning alaliselt osa võtnud AES-i tegevusest. Eeloleva juubelipäeva puhul pühendab Akad. Emakeele Selts hr. Veskile „Eesti Keele“ järgmise numbri, mis ilmiks varasügisel ning oleks teataval määral erinumbrile vastava sisuga.

E. E.

Hermann Jacobsohn †.

Hitleri rahvuslik riigipööre ei ole jätnud mõjustamata ka soome-ugri keeleteaduse arengut Saksamaa ülikoolides. Tõuteooriaüle alistudes on oma kohalt lahkuma pidanud prof. H. Jacobsohn (Marburg) ning prof. E. Lewy (Berliin), õieti ainsad soome-ugri keeleteaduse huvidega õpetlased Saksamaal, kui mitte arvestada Ungari Instituudi tegevust Berliinis. Suurte poliitiliste sündmuste mõjul on esimene neist vabatahtlikult koguni oma elu lõpetanud, nagu hiljuti teatas lühike sõnum meiegi ajalehis. Prof. J-i traagiline surm aitab teatud määral meile selgitada ka tema kui ülikooli pedagoogi raskepärasust, mille üle on kuulda olnud kurtmist tema kuulajate poolt, ning samuti ka tema teoste ebaselget dispoositsiooni, mis muuseas ilmneb ka tema peateoses soome-ugri keeleteaduse alalt: *Arier und Ugrofinnen* (1922). Viimase teemaks on õieti vanimad aaria laenud sm.-u. keeltes, nimelt häälikulisest küljest, — oma iseloomult väga-raske teema, kuna ühelt poolt sm.-u. keelte eneste häälikuõpetus on alles kujunemas, teiselt poolt aga iraani keeltest osa on täiesti välja surnud või ainult üsna puudulikult säilinud. Lähemalt vrd. Y. Wichmann'i hinnangut FUF XVI Anz., lk. 13 jj., kõigist arvustusist kahtlemata kõige ülevaatlikum ja tähtsam. Saksa arvustajad (E. Lewy: *Orient. Literaturzeitung* 25, lk. 492 jj.) on rõhutanud, et see on õieti esimene uurimus, kus aaria laenude küsimusele sm.-u. keeltes on püütud anda tõesti põhjalik ja praegusele teadusele vastav seletus, pealegi isikult, kes end indo-eur. keeleteaduses tunneb täiesti kodus olevat, kuna puudulik i.-e. keelte tundmine sm.-u. keeleteadlaste uurimustes olevat juba ammu tundunud häirivana, hoolimata nende teadlaste hiilgavaist kombinatsioonidest. Sel puhul oleks aga väga kohane meelde tuletada Wichmanni (l. c.) sooviavaldust indogermaaniistidele, et nad rohkem tähelepanu pühendaksid elavate iraani keelte ja murrete uurimisele, mis mõndagi algiraani häälikusüsteemi probleemi aitaks ehk paremini valgustada.

J. on avaldanud ka rea lühemaid uurimusi sm.-u. rahvaste keeltest kokkupuuteist indo-eurooplastega. Neist nimetagem siin: 1) *Über die älteren germ. Lehnwörter im Finnischen*. A. f. nord. fil. 41 (1925), lk. 246 jj., kus püütakse näidata Karsten'i ja Wiklund'i oletuste ebatõenäolikkust, nagu oleks sm.-u. keeltesse germaani sõnu laenatud veel enne nn. *Tenuesverschiebung*'it. — 2) *Zum Vokalismus der germ. u. lit. Lehnwörter im Ostseefinnischen*. Streitberg-Festgabe,

lk. 169 jj. — vaidlus Wiget'iga algsm. \bar{e} ja \bar{e} üle. — 3) Die älteren Berührungen der Russen mit den nordfinn. Völkern u. der Name der Russen, Nachrichten der Göttinger Ges. d. Wiss. 1918, lk. 300 jj. Siin asetab J. vastupidiselt Kalima' arvamustele venelaste ja sürjanite keelevelised kokkupuuted juba 9.—10. sajandisse.

—a.

Eestist Itaalias.

Ajast alates, mil meie keel iseseisva rahva riigikeele astmele kerkis, on mõistetavasti huvigi selle vastu võõrrahvaste peres paisunud märgatavamaks. Seda võime nüüd eraldi lausuda ka Itaalia kohta, kus parajasti ilmuv (seni köited I—XVI, A — Gianuino) suures entsüklopeedias (*Enciclopedia italiana*) dr. Carlo Tagliavini, romaani filoloog ja professor Budapesti ülikoolis, tuttavaks saanud ka soome-ugri keelte tundjana jms. Eesti ja eesti keele sõbrana, on artiklis *Estonia* kirjutanud peatüki eesti keelest (*Lingua*). Ülevaade pole küll pikk, ta sisaldab ainult 31 rida keele iseloomustust ja 32 rida bibliograafiat¹, — sest artikli kirjutamisel autoril puudus veel uusaegsem ja kättesaadavam keeles kirjutatud eesti keele karakteristika —, kuid teiste omasarnaste ja omaaegsete kõrvalt see tõuseb ometi väärtuselt esile sellega, et muude (peale Soome) entsüklopeediade artiklitega võrreldes sisaldab mõningaid uusi andmeid ja on kirjutatud isikult, kes ka otseselt, vähemalt kirjas, meie keelt tunneb.

Artikli algul määratakse eesti keele kuuluvust sõsarkeelte hulka ja selle eraldumist nendest („kaheksanda sajandi paiku“ asemel oleks küll õigem olnud öelda: hiljemalt kaheksanda sajandi paiku). Eesti keele erijoonteks esitatakse kvantitatiivse vahelduse komplitseeritud süsteemi, *g, d, b* (peaks muidugi olema: *k, t, p*) muutust „väga nõrkadeks helituiks“ (*a delle sorde leggerissime*) *G, D, B*, foneetilises süsteemis *š, z, ž, č* puudumist ja ligikaudu rumeenia *â* sarnase *õ* esinemist, *h-* ja vokaalharmonia kadumist ning dentaalide palataliseerumist *i, j* eel. Murretest märgitakse kirjakeele aluseks olevat põhja-eestit ja lõuna-eestit, nimetatakse esimest eesti kirjakeele mälestist 1535 ja eesti keele eraldi aegu venest, lätist, rootsist, soomest ja eriliselt alamsaksast ning kirjasaksast laensõnade sisseimbumist. Bibliograafias tsiteeritakse H. Stahl'i, Wiedemann'i, Lauri Kettunen'i grammatikaid-õpiraamatuid, Wiedemann-Hurda, Lauri Kettunen'i ja Neumann'i sõnaraamatuid, L. Kettunen'i „Oppikirja eestin ja suomen eroavaisuiksista“, „Viron kielen äännehistoria“, tema Kodavere murde uurimust, H. Ojansuu artiklit eesti keelest „Tietosanakirja's“, allakirjutanu „Leksikaalseist vahekordadest“ ja „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi“ ning W. Wiget'i artiklit „Herkunft u. Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen“. Lõpuks tähistatakse veel lingvistilist tegevust Eesti rahvuslikus ülikoolis ja keeleteadusliku eriajakirja „Eesti Keele“ ilmumist.

A. St-e.

¹ Soome keelele (koos sellega üldse balti-soome keeltele) on aga pühendatud 114+49 rida.

Kas -n või -nt -agentaal? ¹

Seniste agens-adverbiaali väljendusviiside (elatiivse, albaatiivse, genitiivse, postpositsioonse) ilmne puudulikkus ajab otsima uut, paremat.

J. Aavik tahab teha kõnesoleva funktsiooni kandjaks -n-kaasuse². Allakirjutanu meelest oleks aga -nt-kaasus parem oma suurema ilmekuse tõttu.

J. Aaviku *t-de* arvu kasvamise kartus on põhjendamatu, sest: 1) praegusedki väljendusviisid on *-t*-lised (peale genitiivse), nii et uusi *t*-sid juurde ei tule; 2) agentaal³ ei ole liiga sageli esinev kääne. Allakirjutanu lõpetas vast dr. R. Steiner'i „Filosoofia ja antroposoofia“ tõlke. Agentaal (*-nt*-line) esineb seal 15 korda, lausete üldarv on umbes 600—800. Nii siis agentaalsete lausete protsent on 2—2,5! A. Gailit'i „Nipernaadis“ on passiivse konstruktsiooniga lauseid kõigest 0,5—0,7% üldarvust. Neistki on pooled genitiivsed!

Veel üks argument *-nt*-agentaali kasuks. J. Aavik tahab võtta tarvitusele *-n*-lise *genitivus qualitatis*'e. Näit. Mees suuren tarkusen. Milleks siis koormata *-n*-lõppu kahe tähendusega? Olgu siis *-n*-kaasusel vastmainitud tähendus, agentaaliks aga jäägu *-nt*!

August Nei.

Toimetusele ja AES-le saadetud kirjandust 1932.

Ajalooline Ajakiri 1932 — nr. 4. Sisus ms.: Helmi Kleis, Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKLA).

Õigus 1932 — nr. 1—10. Lisa: XI õigusteadlaste päeva protokollid 1932.

Eesti Arst 1932 — nr. 1—12.

Rich. Antik, Eesti ajakirjandus 1766—1930. Bibliograafia ühes toimetajate ja väljaandjate loeteluga. Le journalisme estonien de 1766 à 1930. Tartu 1932, Sihtasutus ERM, nr. 3. 248 lk., hind 5 kr. 50 s.

Eesti avalikud tegelased. Eluloolisi andmeid. Toimetanud R. Kleis. Tartu 1932, EKS. 412 lk. à 2 veergu. Hind 9 kr. 50 s.

„Eesti Kirjanduse“ sisuregister 1906—1930. Toimetanud O. Urgart Tartu 1932, EKS. 104 lk. à 2 v. Hind 3 kr.

¹ Vt. Eesti Keel 1928, lk. 144; 1929, lk. 122; 1930, lk. 12; Olion 1931, lk. 355.

² J. Aavik, Keeleuenduse äärmised võimalused, lk. 122 ja Keeleline käsiraamat, lk. 6.

³ J. Szinnyei nimetab seda kaasust ekstsessiiviks (Exzessiv), F.-U. Sprachwissenschaft, lk. 65. Uue funktsiooni kandjana vajaks kaasus kohasemat nime, milleks kõlbaks J. Aaviku antud nimetus agentaal. Eestipäraseks paralleelvormiks sobiks kas kentütlev (nentütlev „Olionis“ on trükiviga), kentkääne või tegev (vrd. saav, rajav, olev).

Vastutav toimetaja: Julius Mägiste.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud: JULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, kaändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekku, mis on tähtis õppijale, tõlkijale ja kõigile keeletarvitajale. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimedid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autor on tuntud kui hea soome keele ja soome murrete tundja. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuseilt.

„Mägiste sõnaraamat on seniseist soome ja eesti keeli ühendavaist sõnaraamatuid kõige parem ja suurem ning täidab kahtlemata suurepäraselt oma ülesande. Meie vennasrahvaste kultuurisuhete seisukohalt selle ilmumist võib pidada suursündmuseks“.

Mag. Martti Niinivaara, „Virittäjä“ 1932, lk. 167—8.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eestlasele eesti nimi. Hind 50 s. 15.000 uut sugunime. Hind 50 s.

Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Soome kirjastik. Nr 2, 3, 4 à 25—30 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeeloodia võrdlevas uurimises. W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Eestipäraseid isikunimesid. J. Mägiste. Hind 1 kr.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. V. a. A. Saareste. Hind 40 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fähimann'il ja nütüdeid sõnajärje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) à 5 s.

Ladu: O/Ü. Noor-Eesti, Rütüti tän. 4, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga). Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov*'i ja selle tuletiste etümolooogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt väljaandelt ms. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust.

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XII aastakäik, 1933)

ilmub aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Ilmunise tähtajad: kevadsemestril märts, aprill, mai, sügispoolaastal okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbrit tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s., kaksiknumber 70 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperratiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varemadaastakäigud:

I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.

V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.

IX—XI aastak., 1930—1932, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud aastakäikudele raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustus:

„Eesti Keele“ 1933. aastakäigu tellijale annab AES võimaluse osta EK nelja esimest aastakäiku 50%-lise hinnaalandusega, s. o. à 1 kr. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperat.), isiklikult (telliskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning kogu tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvitusse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustusi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55 (peatoimetaja).